

ÖRÖKSÉG

2008. DECEMBER

XII. ÉVFOLYAM

12. SZÁM

M Ű E M L É K ■ R É G É S Z E T ■ M Ű T Á R G Y

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL TÁJÉKOZTATÓ FOLYÓIRATA ■ WWW.KOH.HU

TARTALOM

JEGYZET

Amiről még beszélni kell /Nagy Zoltán..... 2

FÓRUM

A budapesti Szabadság tér/Bugár-Mészáros Károly 3

Lesz-e díszje is a Dísz térnek? /Nagy Gábor..... 8

FIGYELŐ

Kallódó népi építészeti értékek

a Balaton-felvidéken /Balázsik Tamás 9

Nemzetközi Népi Építészeti Konferencia

Szigligeten /Hadrnagy Zoltán 12

Székelyföldi napló 4. Csodák pedig vannak

/Várallyay Réka 13

15 éves a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő

és Emlékhely Társaság /Dukrét Géza 14

Restaurátor Hírek 15

Régiós tanácskozás közös gondokról 16

REMPART 16

MŰHELY

A szentesi Református Nagytemplom

helyreállítása /Orosz Bálint 17

Magyar sikerek a DENKMAL 2008-on 18

A Haydn Év elé 19

A KÖH restitúciós sikere /Buzinkay Péter 20

KÉK HÍREK /Fukker Valéria 20

MAGYAR TÜKÖR

Műemléki-régészeti értékeink nyomában

/Nagy Levente 21

A Máriazelli Europeum 23

Gerevich Gárda V. /Éri István 24

A NEKB aktuális hírei október-november

hónapban /Kaszáné Szendrei Júlia 25

Egy, a saját környezetemben található műemlék

bemutatása /Strohbach Cecília 26

A HOTE /Hajdú Ildikó-Hervoly Vanda 27

Amiről még beszélni kell

E számunk szerzői:

BALÁZSIK TAMÁS
művészettörténész, KÖH
BUGÁR MÉSZÁROS KÁROLY
építész, Magyar Építészeti Múzeum
BUZINKAY PÉTER dr.,
művészettörténész, KÖH
DUKRÉT GÉZA
elnök, Partiumi és Bánsági Múemlékvédő,
Nagyvárad
ÉRI ISTVÁN régész
FUKKER VALÉRIA
mútárgyfelügyelő, KÖH
HADNAGY ZOLTÁN újságíró
HAJDÚ ILDIKÓ Miskolc
HERVOLY VANDA
kulturanropológus, Sajókaza
KASZÁNÉ SZENDREY JÚLIA
főv. NEKB
NAGY GÁBOR építész, KÖH
NAGY LEVENTE régész, KÖH
NAGY ZOLTÁN újságíró, KÖH, ÖRÖKSÉG
OROSZ BÁLINT építész
STROHBACH CECILIA tanár
VÁRALLYAY REKA
művészettörténész, KÖH

ÖRÖKSÉG

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal
tájékoztatója – ISSN 1786-7894
Felelős kiadó: dr. Mezős Tamás elnök.
Szerkesztőbizottság: Balázsik Tamás,
Bálint Marianna, Bugár-Mészáros Károly,
Deák Ildikó, dr. Deme Péter (elnök),
dr. Durezi Zsuzsanna,
Farbakyné Deklava Lilla, Hack Róbert,
Nagy Gábor, Nagy Levente,
Özvegy Györgyi, Róna Katalin,
Turok Margit.
Alapító-főszerkesztő: Nagy Zoltán

A szerkesztőség címe:
1014 Budapest, Szentháromság tér 6.
Telefon: 224-5281, fax: 224-5282,
e-mail: orokseg@koh.hu
Laptervező: Lelkes Design Bt.,
e-mail: dlelkes@t-online.hu
Nyomdai kivitelezés: Stádium Nyomda Kft.
Telefon: 455-5050

Mármost a MUSTRÁ-ról. Ez a kiállítás a Hivatal, de még inkább az örökségvédelem életében minden évben az évet záró jelentős esemény. Afféle számvetés is ez az Örökség Galériában ezúttal már hatodik alkalommal megrendezett *promóció*. Ne legyünk szégyenlősek, mert promóció is ez, hiszen népszerűsítjük, ajánljuk magunkat, íme, ezt végeztük, ebben az évben, erről tudunk beszámolni, nézzétek, jó helyre ment az a kevéske pénz, amit az örökségvédelemre kaptunk. Akinek pedig van szeme a látásra – és füle a hallásra – az látja és hallja, hogy ha ennyi mindent állítottunk helyre, kutattunk meg, tártunk fel stb., akkor még mennyi minden lehet befejezetlen, feltáratlan, mennyi mindenhez nem fogtunk még hozzá, és mennyi minden vár még megmentésre, üzembe helyezésre. Na igen, az üzembe helyezés.

Az én szememben a műemlék nem élettelen dolog – bármennyire is az –, amit csak körbeállni és csodálni szabad, olykor meg sajnálkozni rajta. A szellemi s tárgyi, de különösen az épített örökségünk olyan hagyatéka, amelyet *fialtatni* kell, csak persze úgy, hogy hozzádeka a nemzeti kultúra gazdagodásában legyen lemérhető. Még pontosabban: abban is. Ne féljünk kimondani, hogy a milliókért helyreállított kastélyt, népi műemléket, sőt még a vár(rom)ot is üzemeltetni kell. Működtetni. A magányos épület nemcsak anyagilag, hanem szellemileg is néma. S közben persze pusztul is. Az *élő* örökségvédelemre van néhány igen jó példa a hazai gyakorlatban és még több kezdeményezés, csak nem elegendő. Fesztiválok, vásárok, bemutatók, koncertek, tematikus túrák – mind-mind jó ötlet, de mennyi valósult meg belőlük? Szerencsére a Reneszánsz Év megmozgatta a múzeumokat (egy kicsit, nagyon kicsit, még poros történelem-szemléletünket is), ebben az volt a jó, hogy mintha többen és többször elkezdtünk volna múzeumba járni. (S talán láttunk is, nem csak néztünk!)

Akkor hát a műemlék: *Ding an sich?*

Na nem. Közügygyé kell tenni. (Lásd: Pallasz Athéné lándzsája.) (S még mindig csak a felszólító módnál tartunk!) A teljes értelemben vett örökségvédelem nem lehet egy hivatal, egy intézmény kizárólagos ügye! De nem lehet, nem szabad csak arra várni, hogy mindenki előbb-utóbb megérti az örökségvédelem fontosságát, s talán azt a sokat hangoztatott (s kicsit megkopott, de azért igaz) mondást is, hogy múlt nélkül nincs jövő. Persze, hogy nincs, de ezt a múltat életben is kell tartani – a századok alatt szétlombosodott nemzeti kultúra folyamatosságába ágyazottan.

Amikor ezeket a sorokat írom, még nem látom, nem tudom, hogy honnan, milyen anyagok – képek, dokumentációk – érkeztek be a kiállítás rendezőihez. Még csak néhány képet láttam, nem tudom, hogy milyen lesz az *összkép*, amelyet az örökségvédelem a december 15-én nyíló MUSTRA kiállításon magáról felmutat. Remélem, akármilyen lesz is, de hiteles.

És figyelmeztető is egyúttal.

Nagy Zoltán

Minden kedves olvasónknak
áldott ünnepeket
és boldog új évet kívánunk!

A budapesti Szabadság tér

BUGÁR-MÉSZÁROS KÁROLY

Városépítézetünk történetében csak néhány egységesen komponált terünk van, ezek között is a szerencsés gyorsasággal 1899 és 1905 között, 7 év alatt felépült fekvő diadalív alakú Szabadság tér az egységében legváltozatosabb. Amitől igazán szép a tér, az az íves záródás négy palotájának lendülete. Mindannyiunkat elbűvöl Rómában a Piazza Navona íves záródású tere, amely ugyan két Szabadság térszerű hosszúságú, és talán keskenyebb is. Közepén

puritán klasszicizmusáról híres. A hatalmas lesarkított négyszögű, de sarkait négyzetes, diagonális helyzetű pavilonokkal kifeszített épületegyüttes, minden bizonnyal laktanyának épült, beleértve a kiszolgált katonák elhelyezésének illendő feladatait is, és minden mesterség műhelyeit, amelyek a katonák ellátásához szükségesek.

A barokk korban a megnövekedett létszámú és ütőképességű katonai alakulatok állandó elhelyezésére nem voltak még laktanyák. A katonákat családokhoz szállásolták el, ez azonban azzal járt, hogy időigényes volt a katonák összehangolása és moz-

Reim: A pesti Széchenyi Sétány a nyolcszögletű kioszkkal és zenepavilonnal, 1848 körül, MÉM, gyűjtötte: Bugár-Mészáros Károly 2007-ben

balra a Sant' Agnese templom két tornya a mi Tőzsepalotánk két tornyában köszön vissza. A római tér egyfajta evolúció szüleménye, Domitianus Kr. u. 86-ban épített stadiumjának nyomvonalát követi, amelyen a barokk korban római kocsiversenyeket, és a tér elárasztásával hajós vízijátékokat is rendeztek. A vizet a csodálatos Bernini szökőkutak szolgáltatták, csak a lefolyókát kellett elzárni. A mi Szabadság terünkön szökőkút még nincs, talán legjobb helye az ívek fókuszában volna. Római kocsiversenyt viszont a tér elődjén, 1808-ban rendeztek Pesten, az „Új Épület” udvarán.

Római katonai erőd kompozíciója ihlette Isidore Canevale építész a pesti „Új Épület” tervezőjét, akinek neve a Váci Székesegyház, korát megelőző

gósítása. A 18. század folyamán, ahol csak volt, igen sok királyi várkastélyt laktanyává alakítottak, ami azok művészeti színvonalának rendkívüli módon ártott. A szerzetesrendek feloszlásakor kolostorokból is laktanya lett, mint Óbudán Kis-Cellből. II. József király és császár laktanya éhségét jól félmjelzi az is, amikor meglátta Egerben a Liceum építését, azt mondta: „Majd jó lesz laktanyának!” Eme eddig bemutatott műemlékronológiai folyamatokkal szemben a zöld mezős laktanyaépítés II. József részéről üdvözölhető is volna. Canevale mellett Hild János vállalta az „Új Épület” kivitelezése hosszán elnyúló feladatát (1786-1814), és a munkálatok során ott nevelkedett fel a fiú, Hild József építész is. Ebben a neorómai erődben mintegy 2500 gránátos

Budapest.

Szabadság tér

Freiheitsplatz

katonai és 309 hátslós katonai gyakorló és alakuló tér volt, de Pest város közönsége számára olykor ünnepekre megnyitották. Az 1808-as római kocsiversenyen kívül kiemelkedik az 1845. június 23-án este (Szent Iván éj) tartott ünnepség alkalmával kivilágított diadalkocsin mécsesekkel feldíszített obelisztként, amelyről kép maradt fenn a Budapesti Történeti Múzeum gyűjteményében. 1871-ben a király jelenlétében parádés tűzoltó verseny gyakorlatot tartottak az „Új Épület” udvarában.

A mai Szabadság tér déli, Széchenyi ligeti részén domborműves emléksztélé örökíti meg az 1875. évi sportversenyt, amelyet a Margitsziget helyett a Magyar Atlétikai Club az „Új Épület” nagyudvarában rendezett meg. A Vasárnapi Újság 1875/19. számában bujkáló mosolyú cikkben emlékezik meg az eseményről: „A paradicsom s a Sahara között nem lehet kirívóbb a különbség, mint a minő az ellentét a dús növényzetű (Margit)sziget s e rengeteg udvar homoksvatagja között. Valahányszor látom a laktanya kopár falai által kerített nagy udvart, ...mindig azt hiszem, hogy egyszerre csak egy sivatagutazó karavánra kell bukkannom, az obligát tevékkel, turbános és kaftános muzulmánokkal s fátyolozott arcú odaliszkekkel, kik kíváncsian néznek majd az odatévedett „gyaur”-ra. Leendő afrikai utazóknak, kik Barth, Vogel, Magyar László, Livingstone, Stanley nyomdokaiba akarnak lépni, lehetetlen volna jobb gyakorló, illetőleg „trainirozó” helyet találni az újépület udvaránál, mely fölér egy apróbb afrikai sivataggal. ...az izzó homokban nemcsak tojást lehetne lágyra főzni, hanem akár „prófontot” is keményre sütni.

Az atlétikai klub elkövette azt a csodával határos dolgot, hogy áldozó csütörtökön délután válogatott közönséggel népesítette be e cs. k. Saharát, jobban

mondva: annak azon oázisát, hol a néző-tribün deszkaalkotványa emelkedett. ... a néző-közönség is érdekes atlétikai gyakorlatot vitt végbe, azt t. i., hogy három álló óráig tűrte bámulatos kitartással a szűrő napsugarak perzselő hevét.”

A sportversenyen két angol mérföld hosszú „tartós” futóversenyén négyszer kellett megkerülni a nagy udvart. Volt gyorsfutás, súlydobás, akadályverseny, „öklözés”, magasugrás is.

Az 1786 és 1814 között felépült laktanya monoton végtelenségével a félelemkeltés eszköze is volt. 1793 és 1796 között a napóleoni háborúkban elfogott francia hadifoglyok őrzésére szolgált. 1849-ben a szabadságharcunk hőseinek börtönévé és kivégzőhelyévé vált. Legfőbenjáróbb gaztett gróf Batthyány Lajos első miniszterelnökünk 1849. október 6-i agyonlövése volt az épületben. A tett helyszínének közelében 1926-ban a Főváros közönsége historizáló Örökmécseszt állított.

Az „Új Épület” a mi Bastille-ünk lett, és el kellett tűnnie a Föld színéről. 1867-ben gr. Széchenyi Béla az épület helyén két házsort, díszes parkot és ennek közelében az új állandó Országház elhelyezését javasolta.

Az 1871/72. évi városrendezési terven az „Új Épület” diagonális pavilonjait még megőrizték, a nagy udvar keretszárnyainak részben más épületekbe való beolvasztását javasolták. Középen négy „L” alakú háztömb egy négyzetes teret alkotott. Végül az 1894. évi XX. tc. rendelkezett az épületnek katonai céltól való megváltásáról és elbonthatóságáról. Ekkor pályázatot írt ki a Fővárosi Közmunkák Tanácsa, amelyre 49 tervváltozat érkezett be. A mai fekvő diadalív forma annyira telitalálat, hogy elképzelhetetlen, hogy erre az 1994. évi pályázat egyik változata sem tudott rájönni. Végül *Palóczy Antal* 1997-ben tett javaslatot a megvalósult for-

Place de la liberté

Liberty Place

Erdélyi, photogr. M.

mára, amelynek további kompozicionális eleme, hogy az egyik diagonális tengelye a Parlament kupolájának látványát is beemeli a térkompozícióba, de ehhez egy geometriai trükkre volt szükség: a fekvő diadalív nyugati telektömbjét 7:8 arányban keskenyebbre kellett tervezni a keletihez képest.

Palóczy Antal terve nagy tisztelettel megőrizte a Széchenyi István által a sivatagosodás és az egészségre káros por ellen, ugyanakkor a pestiek találkozóhelyéül szánva kezdeményezett észak-pesti Sétátér parkját a mai Szabadság tér déli végében. 1930 óta domborműves emléksztélő örökíti meg gr. Széchenyi Istvánné gr. Seilern Crescentia 1846. március 3-í platánfa-ültetését, amely alkalommal az összegyűlt közönség tagjai mind szertartásosan meglocsolták a facsemetéket.

A sétátérn „Limonádé-pavilon” és zenepavilon is volt, a mai korai modern pénzügyi központ előtti részen. A nyolcszögletű Limonádé-pavilon két oldalán nyitott kiülő „színek” épültek, és jellegzetes svájci stílusú kis romantikus portikusza volt fából. Ettől balra állt, kb. 90 cm magas dobogón, a 3:4 arányú, faoszlopos, nyeregterős, lengőlámpásos zenekari pavilon. A metszeten a Limonádé-pavilon biedermeier közönsége székeken és padokon ülve hallgatta a muzsikát. Mindezt megismerhetjük a Magyar Építészeti Múzeum egy éve általam gyűjtött ritka, Reim-féle színes metszeteről. Széchenyi alkotó hőskorát úgy idézhetnénk meg méltó módon, ha a két pavilont rekonstruálnánk eredeti formájában és funkcióiban a Sétátéren, a bemutatott metszet pontos követésével.

A Szabadság tér helyén állt „Új Épületet” 1898-ban bontották le. Ahogy az Andrássy út és a Nagykörút építésénél is a városkompozíció építetetői számára 30 éves ingatlanadó-mentességet adtak, ezt a Szabadság tér kompozíció építetetői számára az 1894.

évi XX. tv. adta meg azzal a kikötéssel, hogy az újonnan épülő házaknak 1905. augusztus 1-jén lakhatási engedéllyel rendelkezve késznek kell lenniük, ha nem, elesnek az adómentességtől.

Ez utóbbit senki sem kockáztatta meg. A térre néző kilenc különböző méretű és stílusválasztású épületen kívül további húsz telek húzódik meg a keretező és a térbe betorkolló utcákban, az egykori „Új Épület” területén.

A Szabadság tér kompozíciója olyan egységes, hogy látszik rajta a Fővárosi Közmunkák Tanácsa kézi-vezérlő szerepe. Az FKT-nál követelmény volt, hogy az utcák építészeti hangsúlyokra érkezzenek, végződjenek. Ez lehetett kupola, torony, oromzat, domináns rizalit.

A parlament kupoláját az Alkotmány utca tengelyébe állították be, de ez a kupolalátvány a Vécsey utcán keresztül a Szabadság tér záróívének fókuszába is érkezik az aránytrükk által, és ellenpontot is kapott a keleti térfal 10-es számú épülete a Kármán és Ullmann építészpáros tervezte Kánitz áruház (1899-1901) szecessziós középrizalitjával és annak gúlakupola tetejével, rajta a már hiányzó nagy méretű szecessziós rézkoronával. Ezt vissza kell építeni! Az építészpáros a Postatakarék hátaiban lévő mindhárom telket egyidőben beépítette. Középen (11. sz.) Ullmann Gyula építész saját bérházát építette meg, majd a 12. szám alatti nagyobb saroktelken a Kereskedelmi Csarnok Rt. szecessziós bérháza épült fel, homlokzatán Hermész négy szárnyaskígyós, virágokkal övezett botjával, szintén gazdag sarki és lizénázó részfelépítményekkel, első emeleti íves télikerttel, amelyek várják visszaépítésüket mai funkciójában, az Egyesült Államok Nagykövetsége szerepkörében.

A Szabadság tér íves záródását négy kiváló épület adja; a két szélső sarokkupola-páros, a két középső

Panoramakép a budapesti Szabadság térről, 1909 körül, amikor a növényzet még látni engedte a kompozíciót, Erdélyi photogr. Budapest, MEM, gyűjtötte: Bugár-Mészáros Károly 2005-ben

A budapesti (Alpár Ignác tervezte) Tőzsdepalota (1902-1905) hosszmet-szete az épület monográfiájából, két szélén az érték- és árutőzsde egyenként 1320 m²-es termeivel, középen a kupolateremmel és az összekötő csarnokkal 1180 m²-es térsor, MÉM, gyűjtötte: Bugár-Mészáros Károly 2005-ben

pedig középrizalitos. A sarokkupola szülőépülete a Szabadság tér 13. szám alatti épület lehetett, mert bal kupolája éppen az igen hosszú Sas utca tengelyét zárja le. A neoromán várkastélyt idéző épület 1900 és 1901 között épült fel *Gyalus László* tervei szerint Sváb Imre részére. Földszintjén díszes kávéház működött, és működhetne újra. Belső tereit régi képeslap mutatja meg nekünk. A szimmetria igénye megkövetelte, hogy az előbbi palota tükörképén, a 16-os számú íves épületen is a sarokbástya-rizalitokat kupola fedje. A neobarokk épületet az Adria Magyar Királyi Tengerhajózási Társaság Rt. emeltette *Meinig Artur* építész tervei szerint 1900 és 1902 között. *Meinig Artur* műve többek között a pesti, 1889-ben épült neorokokó Wenckheim palota (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár) és a Park Club (Stefánia palota) épülete.

Tengerész palota homlokzata tele van hajóorr díszekkel, kikötőgyűrűkkel, szobrokkal és „AT” monogramokkal. Az épület belseje is rendkívül díszes: márványarchitektúra, stukkók, freskók. Iparművészeti védelmet élveznek csillárjai, faburkolatai, az ajtók, a neoreneszánsz kandalló, tapétái, könyvtárbútora, neorokokó kör alakú terme. Illő volna ezért az épületet közkinccsé tenni, és megnyitni a nagyközönség számára a historizmus világfővárosában, Budapesten.

Meinig Artúr tervezte a két középső íves palota közül a jobb oldalt is neorokokó stílusban. Az 1899 és 1900 között épült középkupolás palota építetője *Dungyverszky Lázár* volt. A kőburkolatos épület ép architektúrájából csak a középsőloppárok tetejéről egy-egy szoborpár tűnt el az idők folyamán.

A balközépen álló íves, neoreneszánsz stílusú palota (CIB Bank) homlokzatára, *Schannen Ernő* építész négy félkör oszlop pilaszteres, timpanonos hatalmas portikusz motívumot helyezett fel, gazdag plasztikával. A timpanonba középen *Kossuth Lajos* álló szoboralakjával, tőle jobbra *Petőfi* kardos alakja mellett lant, a földművelők apa, anya, kisgyermek, nagypapa és méhkas alakjaival. *Kossuth*tól balra *Eötvös József*, 48-as kultuszminiszter iratokkal, hozzá apa hozzá tanulni fiát, háttérben zászló és fogaskerék, hazafiság és iparúzó cselekedet, mögöttük kovács üllővel, végül *Gábor Áron* ágyúja. A nemzeti érzelmű építető *Deutsch Antal* volt. Ez a palota is 1899 és 1900 között épült fel. A timpanon szoborcsoport üzenete: Az elkötelezettség, lendület és tudás a nemzet gyarapodásának, felemelkedésének záloga.

A hét kisebb épület után felépült a két nagy

középület a 8-9-es szám alatt, az Osztrák-Magyar Bank – a mai Magyar Nemzeti Bank – épülete, és a 17-es szám alatti Tőzsdepalota (MTV) székháza. A Szabadság tér kompozíciója egységes fővonalában szimmetrikus, mégis a monotóniát messze elkerülendő aszimmetrikus is, de az aszimmetriában is összetartó, amihez eszközül szolgál a két Alpár Ignác épület tér felőli homlokzatán megjelenített kéttornyos középrizalit motívum. Ez az építészeti eszköz 1900 körül sűrűn megjelenik, gondoljunk csak a közeli Igazságügyi Palotára, 1896/97 (Néprajzi Múzeum) vagy a Műszaki Egyetem főépületére 1902-1908. Mindkét új középület a kor ismertetői szerint „monumentális római stílusban” épült. Mindezt a homlokzatokon megjelenő párkánytartó oszlopsor mély plasztikája hatalmas párkánykiülésekkel jeleníti meg. Ez a homlokzatképzés már az Igazságügyi Palotánál is jelentkezik, de a nemzetközi gyakorlatban az 1910-es években is a tovább élő historizmus ilyen eszközökkel él, különösen a kiemelt jelentőségű középületek esetében. A Nemzeti Bank székháza 1902 és 1905 között épült fel, gazdagabb műrészletekben, képzőművészetekben és iparművészeti eszközökben. A homlokzatán a tudományok és mesterségek allegorikus domborműfrízei vonulnak végig a lábazat attikasávjában.

A dél-nyugati sarokrízalit beforduló élén maga Alpár Ignác szimbolizálja az építészetet, lábával egy triglifes párkányra lépve, és a térre forduló domborművön építészhallgatók éppen élő aktot rajzolnak és mintáznak. A Bank belsejében a lépcsőházak, folyosók díszesek, *Róth Miksa* színes ablakkal ékesek. A tárgyalótermek, bankelnöki irodák gazdag belsőépítészettel hordoznak. A historizáló műrészletek között a szecesszió is fel-felbukkan. A Magyar Nemzeti Bank az épületében látogató központot működtet, és bemutatja a székház egyes részleteit és a pénztörténeti kiállítását.

A Tőzsde palota telkét 1899 áprilisában vették birtokba – tervpályázat és tervezés után –, a földmunkákat 1902 szeptemberében kezdték el, a falak bokrétaünnepsége 1903. október 10-én volt. Pontosan 1905. augusztus 1-re elnyerték a lakhatási engedélyt, vele a 30 évi ingatlanadó-mentességet. Az épület október 30-án vált megnyithatóvá. A telket a Tőzsde 10 évi kölcsönre vette, az építési jelzálog-kölcsön 60 éves futamidejű volt. A telek 2.277.540,- Koronába, az épület 4.278.000,- Koronába került.

Mivel az épületet ma eladták, és új funkciót keres, érdemes megvizsgálni, hogy adottságai mire alkalmasak. Építészeti minősége, fekvése és hatalmas

belső terei a Budapesten szükséges reprezentatív Kongresszusi Központ funkcióra a legkiválóbbak, úgy hogy a közösségi tereken kívül kb. 60 kiemelt személy számára egy-egy szállodai szoba illetve lakosztály is biztosítható legyen.

Az épület eredeti tervezői programjából és műszaki leírásából, valamint a funkciókat feltüntető alaprajzokból kitűnik, hogy a fő funkciók azért kerültek az első emeletre, hogy a láb- és földszint terei az épület fenntartási költségeinek mérséklése céljából bérbeadhatók legyenek, és a Tőzsdeépület bezárásától függetlenül nyitva tarthassanak. Eredetileg a földszint déli oldalán egy kávéházat kis étteremmel alakítottak ki, a Nádor utcára néző helyiségek pedig kiadható irodatermek voltak. A földszint északi tere néző portáljai mögött kiadható boltokat terveztek, az északi rövidoldalon pedig egy postahivatal kapott helyet.

A Kongresszusi Központ funkció esetén étterem és üzletek szintén nyílhatnak a földszinten.

A Tőzsde díszlépcsővel felvezetett első emeletén az épület déli végében volt az 1320 m² alapterületű és közepén 3 szint belmagasságú dongaboltozatos, díszes érték-tőzsde-terem három oldalra néző ablakaival, amelyet 1200 fő jelenlétére szántak. Ennek tükörképe a Tőzsde északi végében az ugyanekkora és ugyanolyan díszes Árutőzsde-terem volt, azzal a különbséggel, hogy hatalmas, 9 m magas ablakai a búza színének és minőségének biztos megállapítását természetes fényben tegyék lehetővé.

A két terem a középső, nyolcszögletű, kb. 180 m²-es kupolateremből jobbra és balra egy-egy 500 m²-es oszlopcsarnok-ruhatárterem kötötte össze.

Kongresszus esetén például az északi „árutőzsde-terem“ volna a plenáris ülések terme, a déli terem pedig a rendezvényi étterem szerepét töltheti be. A kettő között a homlokzatok mögött szekció termek sorakoznának.

Kisebb létszámú kongresszusok esetén északon és délen különböző események párhuzamosan is zajlódhatnak. Ekkor a büfé a régi nagyruhatár-terekben is helyet kaphat.

A szállások a II. III. és IV. emeleten a hosszhomlokzatok illetve a belső udvarok irányában sorakozhatnak. Érdekes adottság, hogy mindkét nagyterem esetében a II. emeletről a közönség a karzatról figyelhetné az eseményeket. Ezek a karzatok pontosan úgy helyezkednek el, mint a báltermek zenekari karzatai, annak is használhatók a jövőben. Hasonló karzatterek a kupolateremhez is csatlakoznak.

A Tőzsde új funkcióinál természetesen az eredeti tervstruktúrát és díszítőelemeket kell visszaállítani. Az ad méltóságot és megbecsülést az épület új vendégeinek és az új funkciókat csak az épület megengedte mértékéig szabad behelyezni. Mivel relatíve kevés az ablak, ezért nem szabad szállodai szobák számát túlzottan növelni, inkább azok bel-

sőépítészeti minősége és tágassága legyen a vendégek iránti tiszteletadás eszköze.

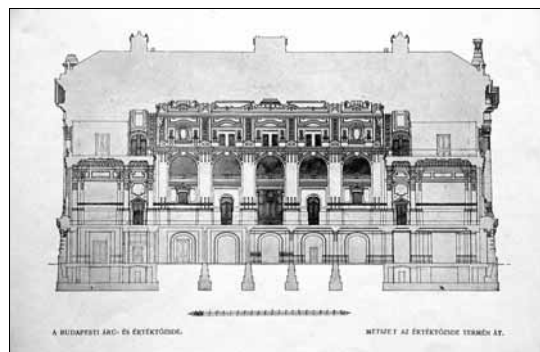
A bemutatott panorámaképen látható kert 1905-ben telepítették. A kis fák akkor még megengedték a térfalak együttes élvezetét, mára a fák felnőttek, sőt szerencsés módon a forgalom is kiszorult a térről, amelyen a park a teljes felületet eluralta. Az ideális emberbarát fővárosnak olyannak kell lenni, hogy a gyalogos utcákat, tereket és parkokat összekötve babakocsival is el lehessen jutni háborítatlanul akár a Margitszigetre vagy a Városligetbe; a szép Szabadság tér éppen elágazóhelye a két babasétáltató iránynak.

A Szabadság tér körüli 29 telek közül két külső épületet érdemes kiemelni. Mindenekelőtt a Hold utca 4. szám alatt a *Lechner Ödön* tervei által 1900 és 1901-ben épült magyar néprajzi és régészeti motívumkincsekre alapozott, nemzeti stílusú szecessziós Postatakarék épületét, amely egyértelműen a legjelentősebb és világhírű magyar szecessziós épület. Az *Otto Wagner* által tervezett és 1904-1906 között épült, bécsi Postsparkasse, a bécsi szecesszió csúcspéldéje és auláját, egyes irodáit és lépcsőházát, valamint egy *Otto Wagner* múzeumrészt a nagyközönség számára megnyitották.

Nekünk is ezt kell tenni a Magyar Államkincstár által használt Magyar Királyi Postatakarék épületünkkel. Természetesen a megnyitás előtt az aula és a tanácsterem *Lechner* tervezte bútorait rekonstruálva az eredeti helyzetükbe kell visszahelyezni. Szerencsés volna, ha hasonlóan a barcelonai gyakorlathoz, ahol *Gaudi* épületeinek tetejére is fel lehet menni. A Postatakarék lenyűgöző *Zsolnay* kerámia tetőfiguráit közelről szemlélhetnék a látogatók. Végül az üdvözlendő magánkezdeményezés elismerésével zárom soraimat. Különösen tiszteletre méltó, hogy a Honvéd utca 3. szám alatti, *Vidor Emil* által tervezett és 1905 körül *Bedő Béla* részére épült, különösen gazdag kerámia homlokzatú, lépcsőházú és belső terű, öt-hatemeletes lakó- és üzletház egyik tulajdonostársa a földszinti üzlethelyiségben megnyitotta a Magyar Szecesszió Házát, a korstílus tárgykultúráját és képzőművészetét tárja a látogató elé. A hely adottságából következik, hogy olyan érzés fog el bennünket, mintha 1905-ben egy budapesti lakberendezési üzletben sétálnánk, ahol a tulajdonos a séta végén kis kávéházában meg is kínálja vendégeit.

Nagyon sok ilyen önzetlen országbemutató, országfelemelő polgárra volna szükség. ■

A budapesti Hold utcai Lechner Ödön tervezte Postatakarék épület (1900-1901) ülésterme a visszaállítandó eredeti lechneri szecessziós berendezéssel

A budapesti, Alpár Ignác tervezte Tőzsdepalota (1902-1905) 1320 m²-es érték-tőzsde-teremének bosszmeszete a gazdag belsőépítészettel, Tőzsdemonográfia a, MÉM, gyűjtötte Bugár-Mészáros Károly 2005-ben

Nem is tudom, Lesz-e dísze is a Dísz térnek?

NAGY GÁBOR

Csütörtök késő délután. A szokásos időpont. A fontos megbeszélés ideje, az elmúlt hét, szükség esetén az elmúlt időszak legfontosabb dolgairól. És a szokásos helyszín, az Illúzió Söröző az Attila úton. A hangulat szinte idilli, a késő délutáni nap még utolsó sugaraival beköszön a félig üres kocsmába, hogy aztán lebukva átadja helyét a komolyabb gondolatokhoz jobban illő szürkületnek. Olyan krúdys a milió, amihez fröccsöt kellene inni, na de ez itt söröző, úgyhogy kirángatjuk magunkat a ferencjós-kás hangulatból, mert végtére nekünk most itt dolgunk van, meg kell beszélni az éppen aktuálist. Abból meg van éppen elég, így hát elővettünk egy mindig aktuálist, a Dísz téri Honvédfőparancsnokság épületét.

– Hát ez bizony elég siralmas – összegzi a helyzetet barátom, mire én rögtön ráfordulok, hogy *báttal* nem kezdünk mondatot, a tanácskozás elején még igen kényes vagyok a stílusra, ami aztán az idő és a sörök multával, a tartalom folyamatos erősödésével egyre inkább háttérbe szorul.

– Mít siralmas, lehetetlen. Pedig volt itt szép nagy tervpályázat, meg egy majdnem győztes is, csak olyan igazán jó terv nem.

– Azért, mert ide igazán jó tervet nem lehet készíteni. Vagy újraépíted azt a régi léptéktelen agyoncirádázott épületet, amit sokan, nem is akárik erősen támogatnak, vagy veszel egy nagy levegőt, és leraksz valami újat, amelyet meg sem a környezet, sem a közvélemény nem tud elfogadni.

– Mi az, hogy nem lehet, – erősít a hangerőn barátom, mikor hirtelen a nyitott kocsmajtóban megállt egy öregúr, kopasz fején valami titokzatos kis fény csillant, valami glóriatörődék lehetett, ami

éppen elég volt, hogy fölismerjük: de hát ez Rados Jenő bácsi, azaz Rados Tanár Úr!

– Már megint összevissza beszéltek, és nem a megoldást kerestek. – köszönt be nekünk határozottan.

– Na de itt mindenki a megoldást keresi, ha a pályázati terv nem jó, akkor legyen új terv, meg új tervező, sőt tervezők, de az egészből csak egy új cirkusz lett.

– Tudok mindenről. Mi odafönn mindenről tudunk és még hamarabb is. Látjuk, hogy kínlódtok, mert kategóriákban gondolkodtok, rekonstrukció, hitelesség, Velencei Karta, meg ilyenek, pedig nem kategóriákban, hanem épületben kellene gondolkodni.

– De először elvileg kellene tisztázni a dolgot, nem? – kérdeztem egyre félénkebben.

– Elvileg? Dehogy! Gyakorlatilag! És ott van előtetek a példa, csak nem látjátok!

Itt egy kicsit meghökkentünk, azaz pontosabban elállt a lélegzetünk, úgyhogy rendeltünk még egy kör sört, sőt a helyzet súlyosságára tekintettel még Becherovkát is. Tanár Úr bölintott, hogy a rendelés rendben, mikor barátom minden erejét összeszedve, halkan feltette a kérdést:

– Hogyhogy ott van a példa?

– Az utca másik végén, a Szentháromság téren, a volt Pénzügyminisztérium épülete. Csak le kellene másolni.

– Lemásolni? – kérdeztem megszeppelve, érezvén, hogy az előítélet és az értetlenség viaskodik bennem, és az utóbbi az erősebb.

– Nem az épületet, a módszert. Amit ott csináltam. Az épület találatot kapott a háborúban, de ettől még helyre lehetett volna állítani az eredeti állapot szerint. Csak akkor azt mondtam, ezt nem szabad. A háború nemcsak pusztulás, lehetőség is. Lehetőség, hogy bizonyos helyzeteket újragondoljunk. A Szentháromság téren nem volt meg az épületek természetes hierarchiája. A Pénzügyminisztérium épülete túlságosan domináns és harsány volt a Mátyás templom mellett. Ezért az épület legfelső szintjét levettem, homlokzati ornamentikáját lecsendesítettem. Nem elvek alapján, hanem az adott helyzet alapján. A Dísz téren sem kellene mást tenni, az eredeti épületből a tetőszintet vissza kellene venni, ezáltal helyreállna a természetes léptékvizony, és a díszítéseket vissza kellene fogni. Ennyi az egész. Ti meg halálra erőlköditek magatokat, eredmény nélkül.

Fogta a sörét, egy hajtásra kiitta és úgy ment el, ahogy jött. Szinte észrevétlenül.

Nem is tudom mennyi ideig ültünk még ott kábán mindezek után. Mert csak ültünk és néztünk magunk elé, hogy mindez üzenet, vagy csak káprázat, csak mi nem látjuk a megoldást, vagy az nem is az. Ültünk és éreztük a talán teljesen ürességet, meg az évek óta eredménytelenül múló időt.

Mennyivel egyszerűbb lenne a helyzet, ha Rados Tanár Úr annakidején megoldotta volna... ■

Kallódó népi építészeti értékek a Balaton-felvidéken

BALÁZSIK TAMÁS

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal egyik legnagyobb gyűjteménye a Népi Építészeti Archívum. Az itt őrzött dokumentumokat tanulmányozva az ember mintha fél évszázadot utazna vissza az időben, s olyan állapotban láthatja az épületeket, mint amilyenben legalább a műemlékké nyilvánítottakat kellene tudni megőrizni. A gyűjtemény legkorábbi rétegét még településképi vizsgálatok alkotják, s ennek köszönhetően nem „népi” épületekre vonatkozó információkat is őriznek. Ezen 40-50 éves anyagok készítői között meg kell említeni *Szittyá Béla, Király Nagy Sándor, Tóth János* nevét, s az ekkor készített fényképfelvételek közül minőségben is kimagaslóan a VÁTI által jegyzettek. A nem sokkal később, az 1960-as években a *Vajkai Zsófia* által készített vizsgálatok, dokumentációk már egyfajta teljesség igényével készültek mind a falvak, mind a szőlőhegyek tekintetében. Ezek egyúttal a legjelentősebb, műemléki védelemmel biztosítandó épületekre is javaslatot tettek. Minthogy sem ekkor, sem később a legbiztosabb azonosítási módot, a helyrajzi számokat még nem használták, a földrajzi azonosítás jobb híján, a helyi hagyományon alapult. Ez határozta meg Pécsely egyik legszebb présházának (hrsz: 689/2) jövőjét is. A 18. század végére datált, alapincézett, eredetileg szobából és füstfogós saroktűzhelyes konyhából álló nagyszerű épületet *Vajkai Aurél* számos, a területtel foglalkozó tanulmányában közölte, mégpedig Öreghegy helymegjelöléssel. Az épület ugyanezzel a helymegjelöléssel szerepel a *Vajkai Zsófia* által készített adatfelvételi lapon is, amelyre a műemlékké nyilvánítást megelőző aktualizáláskor viszont azt vezették rá „*Nem találtuk meg, valószínűleg elpusztult*”. A szakmunkák is, mint irodalomból ismert épületet említik csak. Az épület valójában ma is áll, de a többi, utóbb műemlékké nyilvánított pécselyi présházától távol, a Bogoma nevű hegyoldalon. Az archív fotókkal összevetve főhomlokzata az elmúlt fél évszázad ellenére sem sokat változott, s az időkoptatta, évszázados felület szépsége szinte páratlan és átütő erejű. Ezen kívül egy további meglepetéssel is szolgál: a hőbörös vakolat alól egy olyan meszelt felület tűnik elő, amelynek szélét ma már kuriózumnak számító, szénporos kváderezés díszíti. Noha az épület többi homlokzatát és valószínűleg belsejét is a „szabad alakítás” jegyében meglehetősen elcsúfították, az oromzati kővázák is elpusztultak, a főhomlokzat szépségére való tekintettel az épület ma is méltó a műemléki védelemre.

A teljesség nagyobb igényével készített értékmérések a 70-es években tovább folytak (*dr. Zentai Tünde* és *H. Csukás Györgyi, dr. Boross Marietta* és mások). A 70-es, 80-as évek értéktárásába

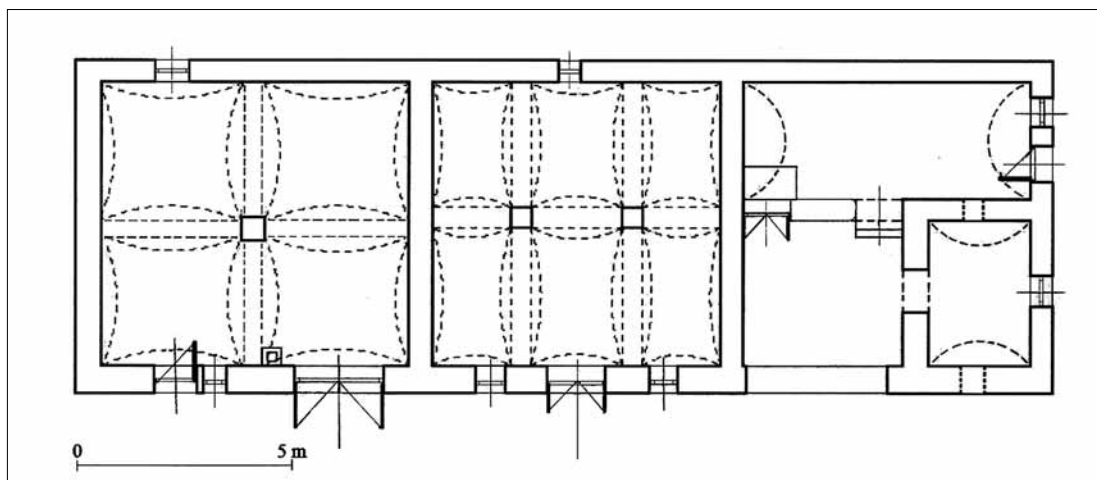

az OMF is bekapcsolódott, és számos település vizsgálatát elkészítette. A végzett munka változó mélységű volt, Szentbékálla vizsgálatából pl. valószínűleg a település építészeti legértékesebb épülete, a Petőfi u. 4. szám (Hrsz.:95) melléképülete maradt ki. (Alaprajzát *Holcsek Eszternek* köszönöm). A részben alapincézett épület különlegességét a hátsó helyiség középpilléres (újabbán válaszfalakkal felosztott), négyboltszakaszos és az utolsó előtti istállóhelyiség kétpilléres, hatboltszakaszos építészeti megoldása jelenti. Ez a műemlékvédelemnek és a „népi” építészet kutatásának egy különös sajátosságára is felhívja a figyelmet.

Pécsely, Bogoma, Hrsz 689/2 Népi Építészeti Archívum

Pécsely, Bogoma, Hrsz 689/2 – ma

Szentbékállá,
Petőfi u. 4.
melléképület

Ugyanis a szakirodalom a falvak építészetének eme szerkezeti legigényesebb, legnagyobb építőmesteri szakutadást igénylő konstrukcióit szinte figyelemre sem méltatta. Alig van olyan, „népi“-ként aposztrófált védett épület, amelyhez ilyen, építészeti igényes kialakítású istállókat befogadó melléképület tartozna. E helyzetben alig javít valamit, hogy a most elfogadásra váró műemléksomagba bekerült a taliándörögdi Inkler-ház (Kossuth u. 5.) 19. század eleji, részben alapincézett melléképületével együtt, amely melléképület négy pilléres, kilencszakaszos csehsüveg-boltozattal fedett istál-

ségvédelmi hatástanulmány készítésekor elfelejtették vizsgálni a külterületek építészeti emlékanagát, pl. a jelentős 18. század végi, 19. század eleji, jórészt eredeti állapotukban megmaradt prэшázállományal rendelkező Vászoly és Pécsely ezen épülettípusai a rendezési tervek helyi védettségi rendletébe sem kerültek be. Így ezekről az épületekről a változások és a hiányok ellenére ma is a Népi Építészeti Archívum adja a legteljesebb képet. Meg kell említeni, hogy esetenként sajnos maga az önkormányzat zárkózik el történeti épületállományának helyi védelmétől (Szentantalfa).

Szentantalfa,
Fő u. 29.

lójával valószínűleg típusának az egyik legszebb, legösszetettebb fennmaradt példája (Alaprajzát Inkler Valériának köszönöm.). Jelentősége ellenére műemlék-épületkénti pályafutásán azonban sajnos nem csekély hátránnyal indul, ugyanis a szomszédos telek tulajdonosa a közelmúltban úgy építette fel házát, hogy annak tetejéről egyenest a romosodó melléképületbe folyik az esővíz. A figyelem e hiányának, a műemlékvédelem korlátozott lehetőségeinek, az építészeti értékek védelmének elégtelensége következtében több ilyen elpusztult (Szentantalfa, Fő u. 29., Hrsz.: 273) vagy pusztuló (Pécsely, Hrsz.: 56) épületrészre akadhat a falvakat járó. Az utóbbi ingatlan esetében ráadásul a lakóházzal szemben lévő, oromfalas, hóbörcsös vakolatú, régi cserepezésű épületet és a hozzá csatlakozó kőfalat a rendezési terv ítélte útszélesítés általi halálra, nem érzékelve, hogy a Balaton-felvidék jellegzetes településképi látványát pusztítja így el. Minthogy települések egy jelentős részénél az örök-

A kallódás másik típusát azok a műemlék-épületek képviselik, amelyeknek azonosító adatai „torzultak el“ az idők folyamán. Ha az illetékes tisztában van az adott épület azonosításával, szerencse, ha nem, az információhiány a műemlék pusztulásával jár. A pécselyi szőlőhegy másik nagyszerű épülete az Öreghegy (Derékhegy) oldalában álló, alapincézett, felső szintjén szobából, takaréktűzhelyes, mászókéményes konyhából és istállóból álló, a 18. század végére datált, 194-es számú, 6603-as műemléki törzsszámú prэшáz, amelyre, szépsége miatt Vajkai Aurél munkáiban több képet is áldozott. Az épület főhomlokzata, mint a bogomai hegyen lévő ma is, 1967-ig törtvonalú, íves oromzatú volt. Oldalhomlokzatán kivételes, kétárkados, törpepilléres tornácon vezet fel a pinceajtótól a felső szint bejárati ajtaja elé a lépcső. A nyilvántartások ennek törzsszáma alatt egy másik, a közelben lévő pince helyrajzi számát jegyzik, míg a 194-es prэшázra irányuló figyelem hiányát az ereszalját újabban borító greslap-burkolat dokumentálja.

Az adattévesztés szerencsére nem befolyásolta negatívan Balatonakali egyik legszebb pince-prэшázának, a Fenyehegy oldalában álló, 5381-es törzsszámú épületnek a sorsát. Az 1800 táján emelt épület az alapincézett prэшázak típusát képviseli. Pincéjének sajátossága, hogy túlnyúlva az alaprajzi kontúron, hosszan bemélyed a domboldalba. A hom-

Pécsely, Hrsz. 56.

lokzatát vakolatdíszítés gazdagítja, a szoba cseh-süveg-boltozatán pedig vakolatból húzott keretek és rozetták láthatók. E préház történetének különlegessége, hogy Illyés Gyulának köszönhető fennmaradása. Ő volt ugyanis, aki az 1964-re romosodásnak indult épületet megvásárolta, *Kodolányi László* elmondása szerint kifejezetten a megmentése szándékával. Így ez az épület irodalmunk őriásának nagyságát, széles látókörét egy további, eddig ismeretlen területen bizonyítja.

A kallódás félreérthetetlen nyomait viseli magán a vászolyi Öreghegy 30. számú, 9120-as törzsszámú műemlék préháza. Ma már csak a Népi Építészeti Archívumban őrzött fénykép alapján tudjuk, hogy oromzatának tükrében egykor az „*AEDIFICATIO / ERNHOFER JÁNOS / ANNO 1842. / Die. 26. Septem.*” feliratot lehetett olvasni. Az alapincézett préházak típusát képviseli, azzal a különlegességgel, hogy a szobát és az alatta elhelyezkedő pinceszakaszt vaskos gerendákból készített fődémmel választották el. A másik két, példásan megőrzött műemlék préház telkének közelében álló épület éppen húsz éve leégett, s azóta folyamatosan pusztul. Sorsának rendezésére a közelmúltban lezajlott megbeszélés alkalmával a tulajdonos az illetékessel közölte, hogy az épületet sem rendbe hozni, sem eladni nem kívánja. A balatoni panorámás telek, „megszabadítva” a műemléktől, nyilván nagy értéket fog képviselni, s csak nekünk kell lenyelniük a békát, hogy egy műemlékkel ismét szegényebbek lettünk.

A kallódó népi építészeti emlékek eme listája távolról sem teljes. A felsoroltakkal csak néhány jelentősebb épületet ragadtunk ki. Egy-egy műemlék-jegyzék elkészítése – így a Veszprém megyei is – egyfajta számvetésre is készítené. Szembesülve az emlékkállomány műemléki karakterének a felújítások, tatarozások – konzerválás és restaurálás helyett –, az érzéketlen beavatkozások folyamányaként bekövetkező eróziójával, a vakolatok, a nyílászárók, a tetőzet pusztulásával, elsősorban a kúriák, falusi lakóházak és préházak vonatkozásában, a Népi Építészeti Archívumban őrzött anyag, az egykor adott lehetőség, egyfajta virtuális műemlékkállományra értékelődik fel. ■

Pécsely, Öreghegy 194 – Népi Építészeti Archívum

Vászoly, Öreghegy 30.

Sikeres szezon Ipolytarnócon

Az idei szezonban, márciustól október végéig több mint kétszer annyian látogatták meg az Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Területet, mint a tavalyi év azonos időszakában. A siker több tényezőnek is köszönhető. Áprilisban, a helyszínen tartott Föld Napja ünnepségen Ipolytarnócot Magyarország 7 Zöld Csodája közé választották. Az új Látogatóközpont, a legmodernebb vizuáltechnikai szemléltető berendezés és a valódi időutazásra röpítő négydimenziós mozi közel negyvenezer látogatót vonzott. A legtávolabbi vendégek Ausztráliából és Equadorból érkeztek, a mozi legidősebb látogatója pedig egy 88 éves hölgy volt. A rendezvények sorából kiemelkedett az idén első alkalommal megrendezett rackagulyás főzőverseny, amelyen a szakadó eső ellenére is 16 csapat indult.

A parkban december közepéig garanciális javításokat végeznek és befejeződik a nyolcmillió éves bükk-ábrányi fák fölé kerülő védőtető építése is. December közepétől már előzetes megrendelés alapján fogadják a csoportokat. A 150 fős rendezvényteremben pedig lehetőség lesz családi programok, vállalati események és konferenciák lebonyolítására is. Az Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület márciustól várja ismét a megszokott látogatói rendben az egyéni látogatókat is.

Info: <http://ipolytarnoc.kvvm.hu>, ipolytarnoc@gelkasy.com

A népi kultúra az csak élő lehet...

Nemzetközi Népi Építészeti Konferencia Szigligeten

HADNAGY ZOLTÁN

A népi műemlékek mai helyzetéről rendezett konferenciát Szigligeten a Népi Műemlékekért Alapítvány. A község önkormányzatával közösen rendezett tanácskozást *Lezsák Sándor*, az Országgyűlés alelnöke nyitotta meg.

A népi műemlékek történeti, építészeti, sőt nyelvi-nyelvészeti oldalról vizsgáló tanácskozást – a köszöntők után – *Filép Antal* néprajztudós előadása vezette be. Hangsúlyozta, hogy a népi építészeti emlékei a 15. századig nyúlnak vissza, s példaként idézte az alsősíri népi lakóház gótikus emlékeit. *Klebesberg Éva* ökológus a hagyomány s identitás összefüggésére hívta fel a figyelmet. A magyar táj léptékéhez nem illő, a magyar életformától és településszerkezettől idegen építészetet bírálta *Kévés György* építész, rámutatva, hogy már Padányi Gulyás Jenő is megkülönböztette a *magyarosch* és a magyar építészetet. Szólt arról is, hogy jól képzett vállalkozói építészeket kell nevelni, akik még nagyobb felelősséggel terveznek és építenek. *Simányi Frigyes* építész a hamis mítoszokra utalva elmondta, hogy eleink nemcsak a leletek, hanem szavaink tanúsága szerint is kitűnően ismerték a fa megmunkálásának módjait. Ezt az állattartás fennmaradt emlékei is igazolják.

Dobó Agota, a Magyar Nemzeti Gondnokság igazgatóhelyettese a helyreállított népi műemlékek megmaradásának lehetőségeiről beszélt. A Kárpát-medencében egyszerre van jelen a kelet és a nyugat öröksége – mondta – ezt a nagy mennyiségű emléktanyag is bizonyítja. *Ozora* településszerkezetére utalva kiemelte, hogy a műemléknek attrakcióvá kell válnia ahhoz, hogy fennmaradjon, és bevételt hozzon. Ez a turisztika, a tematikus utak nyújtotta kínálat függvénye. *Vajna Tamásné Madarassy Anikó* a Kiskunsági Nemzeti Park igazgatója a természet nyújtotta örökségünk kincseire hívta fel a figyelmet. A finnugor népek világába engedett betekintést a Mari köztársaságból érkezett *Kuznyecova Margarita* docens, aki statisztikai adatokkal világította meg a finnugor népek drámai fogyását. Ugyanezt más oldalról – az eloroszosodásról, a nyelvvesztés, az asszimiláció felerősödéséről szólva – *Vándor Anna*

is alátámasztotta. Közvetve több előadásra is visszautalt az Ausztráliában élő *Nagy Tamás* professzor. Hangsúlyozta, hogy nem bízik a funkció nélküli házakban. *Nyitrai Akos* Nagyszékely helyreállításának példáján mutatta be a műemléki helyreállítás egy lehetséges modelljét, hozzátéve, hogy műemlékeket csak szerves lakóterületként lehet megmenteni, hiszen a népi kultúra csak élő lehet.

„A mai magyar műemlékvédelem tiltások gyűjteménye“ – *Miklósi-Sikes Csaba* szerint a talán legnagyobb gondot az a tulajdonos okozza, aki nem érhető el, mert nem helybeli, vagy éppenséggel nem is magyar. Több olyan ingatlan van – kastély és parasztház egyaránt –, amelynek tulajdonosát nehéz megtalálni, s ha igen, akkor sem biztos, hogy törődik azzal az értékkel, amelyet megvett. *Sisa Béla* a korábban már helyreállított népi műemlékek kapcsán a szakembereket hiányolta. *Krizsán András* Pula főépítészeként a hely szelleme és az identitás összefüggéseiről beszélt. „A hagyomány egy közösség évszázadok alatt szerzett ismereteinek összessége“ – mondta.

Babos Rezső a rábagyarmati tájház helyreállításának példáján érzékeltette, hogy hány s milyen kártevők tehetik – teszik – tönkre az épületeket, s hány helyi gyűjtemény ment tönkre azért, mert nem gondozták. *Zámolyi Ferenc* építész számítógépes programokról számolt be. *Szűcs Endre* építész látványos és szakmailag is hiteles képeivel a Gyimesbe kalauzolta el a résztvevőket, érzékeltetve a vidék népi építészetének jellegzetes vonásait.

Rumi Tamás építész, matematikus a Kárpát-medence szakrális téregységeivel összefüggésben a Nap – Hold szimbólumok jelentőségéről és alkalmazásáról beszélt, *Máté Gábor* kutató a drávaszögi népi építészeti elemzésén keresztül egy, még a szakemberek előtt is csak kevésbé ismert terület vizsgálati eredményeibe engedett betekintést. Végül *Kopeczky Lajos* építész, Erdőkertes alpolgármestereként egy kistelepülés harmonikus átalakulását mutatta be.

A konferencia ideje alatt *Vizy László* és *Balassa Balázs* polgármester megnyitó szavait követően nyílt meg *Molnár Kati* festőművész kiállítása a Várgalériában. A kiránduláson a résztvevők, akiket *Márkus Ferenc*, az Őrségi nemzeti Park igazgatója előzetesen már tájékoztatót, az Őrség legszebb tájait és műemlékeit tekintették meg. ■

Lapzárta után érkezett:

Az EGT & Norvég Finanszírozási Mechanizmusok keretében kiírt pályázaton jelentős támogatást nyert Sümeg Városi Önkormányzat pályázati anyaga, amelyet a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága kezelésében lévő Sümegi Püspöki Palota teljes homlokzati felújítására, restaurálására adott be. A palota nemcsak a térség arculatának meghatározó eleme, hanem európai örökségeink között is kiemelkedő jelentőséggel bír. A projekt összköltsége 1 173 670,- Euro, a tervezett kezdési időpont 2009. május 1-je, a befejezés 2011. április 30. (MNG)

Székelyföldi napló 4.

Csodák pedig vannak

VÁRALLYAY RÉKA

Mindig nagy álmodozó voltam, most is az vagyok. Történnék azonban olyan csodák, amelyekről még én sem álmodtam. Az egyik épp most, az elmúlt napokban történt.

Hétvégén leesett az első hó, a péntek esti hideg esőből szombatra rendes havazás lett. A Székely Nemzeti Múzeum Bartók-termében azonban meleg fények égtek, ott tartottuk a Kovászna Megyei Tanács és a KÖH közös szervezésében megrendezett Civil Napokat. Idén, hogy tematizáljuk ezt a minden évben visszatérő eseményt, az örökség alapú településfejlesztésről szolt a kétnapos tanácskozás, *Helyi természeti és épített értékek a köz(ös)ségfejlesztésért* címmel. S hogy ez a zárójeles „ös“ milyen fontos, bizonyítja az is, hogy nemcsak a településen élők, hanem a szakemberek összefogását is meg erősíti, ha az igazi értékek megmentéséről van szó. Hol is kezdjem? Erdély és Magyarország több zugából érkeztek az előadók. Polgármesterek, civil szervezetek vezetői, településfejlesztéssel foglalkozó szakemberek. Tolna megyéből az építészeti nivódíjjal kitüntetett Závod és Györköny, Baranyából a falukép-védelméről és borairól ismert Palkonya, Veszprémből a Balaton-felvidéki Pula, Heves megyéből a lelkes Nagykökényes, az erdélyi Fehér megyéből a turisztikai vonzerejéről ismert Torockó, Hargitából a festői Énlaka, Kovászna megyéből Benedek Elek faluja Kisbacon, a 19. századi ipar-település Kommandó és az udvarházai, természeti értékei miatt is varázslatos Bikfalva értékvédelmi programjáról számoltak be az előadók. Csodálatos volt látni, hogy az ismert és sokat emlegetett gazdasági és kulturális mélyrepülés ellenére, mennyi jó példa világít apró lámpásként szerteszt. Mennyi hit és erő van mindezekben a törekvésekben, hány épület újul meg évente, hány település nyeri vissza hagyományos utcaképét, és ezzel miként teremtődik élhető és megtartó környezet a helyi emberek számára. Minden bemutatott példa új és új ötleteket szült. Az elméleti kérdésekről a „szakállasok“ tartottak előadást: *Jávor Károly* a VÁTI-ből, *Miklósi-Sikes Csaba* Sümegről és *Sebestyén József* a társszervező KÖH-ből. A hallgatóság soraiiban a megyei alelnökök, építészek, örökségvédelmi szakemberek mellett a helyi civilek ültek – bizonyára sokat gondolva Kós Károlyra, aki a párnázatlan padokat tervezte. Sajnos, érzékeny hangú levelem ellenére sem sikerült a polgármestereket elcsábítani. Hiába írtam, hogy milyen jó példákat láthatnak a településfejlesztésre, és micsoda villányi borokat kóstolhatnak majd a vacsoránál, nem jöttek el. A résztvevő lendületes fiatal szakemberek és a tapasztaltabb generáció között azonban valódi csapatszellem alakult ki, amikor egy-egy kérdést megvitattunk.

Különösen érezhető volt ez azon a szombat délutáni kiránduláson, amikor Bikfalvára mentünk, hogy elfogadtassuk a polgármesterrel a készülő értékvédelmi programot. Sepsiszentgyörgyön még csak egy cipőtalpnyi vastagságú hó volt, Bikfalván azonban már igazi tél fogadott. A délutáni szürkületben 20 centiméteres hópaplan alatt aludt a falu. Az első, friss hóban áztathattuk el cipőinket az udvarházakat, temetőt és templomot érintő séta közben. Libasorban lépkedtünk egymás nyomaiban, míg szép lassan ránk sötétedett. A református gyülekezeti teremben igen jól esett a meleg fogadtatás,

a cserépkályha, a köményes és a kürtöskalács. A bennünk levő lelkesítő láng pedig közös tűzzé vált, amikor a polgármester urat a falu értékvédelméről próbáltuk meggyőzni. A résztvevők láthatták nappali fényben is a települést, hiszen a konferenciát megnyitó kiállítás *Varázslatos Bikfalva* címmel 22 táblával mutatta be a falu képének és házainak változását az 1930-as évektől napjainkig. A havas hangulat pedig még jobban elmélyítette ezt a varázst. Régen volt ilyen nagyszerű élményem. Izzott a levegő, ahogy szívvel lélekkel állt oda mindenki a falu megmentése mellé. Hogy a polgármester által javasolt élményfürdő és nagy beruházások helyett az ottani értékeket ápoljuk elsősorban, merjünk hosszú távra tervezni, és több évre szóló fejlesztési stratégiát kidolgozni. A nyáron elkészült építészeti értékleltárt bővítettük ki a természeti és szellemi javakkal is, és kezeljük egészen sajátosan Bikfalvát, ami a világörökségi címet is kiérdemelhetné, ha vigyáznánk rá. Az uzoni polgármestert még nem ismerem annyira, hogy felmérjem, mennyit változtak egy este alatt elképzelései, de abban biztos vagyok, hogy megérezte határtalan összefogásunkat és a téma iránti őszinte szeretetünket. Annyira boldog és végtelenül hálás voltam ezért az élményért, és azért is, hogy Erdélybe költözésem nemcsak hogy nem zár el a világtól, de sokak felé új utakat nyit, és valódi értékkeremtővé tehet. Legyen ez mindig így. ■

*Szász Gábor
závodi polgár-
mester a falu
átalakulását
ismertette*

*Fotó: Sebestyén
József*

15 éves a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság

DUKRÉT GÉZA

15 éves a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság. Egy civil szervezet életében ez már jelentős időszak, és mérleg készítéséhez kötelez.

Már 1992-ben felmerült egy honismereti szövetség megalakításának szükségessége. Még abban az évben összeállítottam egy tervet a helytörténeti és néprajzi kutatómunka megszervezése, valamint emlékhelyek létesítése és ápolása érdekében.

Egyesületünket 1993-ban alapítottuk meg 12 alapító taggal. 2006-ig a Nagyváradai Római Katolikus Püspökség és a Királyhágómelléki Református Egyházkerület égisze alatt Bizottságként, egyesületi státuszban működünk. Az egyesületet 2007. március 13-án jegyezték be a bíróságon – önálló *Jogi személyiség, 23/A/2007 szám alatt* – megőrizve a folytonosságot.

Jelenleg 117 munkatársunk van: tanárok, orvosok, mérnökök, műemlékes szakemberek, néprajzosok, honismereti nevelők. 10 Arad-, 52 Bihar-, 3 Máramaros-, 11 Szatmár-, 10 Szilágy-, 26 Temes-, 3 Kolozs megyéből és 2 Magyarországról.

Kisebbségi létünk megköveteli a nemzeti tudat erősítését, az ifjúság nemzeti önazonosságának kialakítását és erősítését. Ezért elsődleges feladatunk *történelmi örökségünk megismerése, megismertetése*, védelme. Mai világunkban az örökségi értékek érezhetően egyre fontosabbak lesznek. Nem véletlenül. A nemzetek feletti eszmeáramlatokkal, a nemzetközi gazdasági integrációs törekvésekkel, a globalizációval szemben egyfajta ellenhatás a nemzeti identitás megmaradása. Ennek most az Európai Unióba való belépéskor fel is kell erősödnie. De számunkra, kisebbségi létünk tudatában, még fontosabb ennek felismerése és gyakorlatba ültetése. És mivel a műemlékvédelem nemcsak gyakorlati, hanem olyan szellemi feladat, amely a kulturális értéktudat társadalmi beágyazottságától függ, ennek kialakításában kiemelkedő szerep jut a civil szervezetnek. A másik fontos tevékenységünk a *helytörténeti kutatómunka*, amely szoros kapcsolatban van a műemlékvédelemmel. Feladatunk a kistérségek és az egyes települések történetének kutatása és közzététele, az itt található fehér foltok felszámolása. Ez az alap kutatás fontos része a történelemtudománynak.

A kutatómunkát és a felmérő programok eredményeit évente három rendezvényen ismertetjük: márciusban a Partiumi Honismereti Találkozó, májusban a Varadinum ünnepségek keretében szervezett pályázati díjkiosztó ünnepélyen, előre meghirdetett tematika alapján, szeptemberben pedig a háromnapos Partiumi Honismereti Konferencián. Minden évben előre meghatározzuk a kutatás témáját. Így egy évben az egynapos és háromnapos konferenciának meghatározott téma-

köre van. De a főtéma mellett megjelennek mindig az előző kutatási programok témái is, mert többen vannak, akiknek meghatározott kutatási területük van, vagy csak egy tájegységben kutatnak, s egyik-másik tanulmány hosszú évek munkája, amelyet akkor mutatnak be, amikor elkészült. E rendezvényeken elhangzó tanulmányokat, dolgozatokat igyekszünk közzétenni. A rövidebb anyagokat időszakos honismereti lapunk, a *Partium* ismerteti. A nagyobb méretű anyagokat a Partiumi füzetek kiskönyvsorozatában tesszük közlé.

A *Partiumi Honismereti Konferencia* immár hagyományos és elismert mind belföldön, mind külföldön. Átlagosan hetvenen vesznek részt rajta, a Partiumból, a Bánságból, Kolozsvárról, Magyarországról. Vándorkonferencia, hogy a különböző vidékeket is bekapcsoljuk a közös kutatómunkába. A konferencia helytörténeti kutatómunkánk és műemlékvédő tevékenységünk legmagasabb fóruma. Ekkor tartjuk az évi közgyűlést is, ekkor osztjuk ki a Fényes Elek-díjakat, azoknak, akik kimagasló munkát fejtettek ki a helytörténeti kutatómunkában és az egyesületi élet szervezésében.

Eddig tizenhárom konferenciát szerveztünk: 1995-ben Nagyváradon, téma: egyházi műemlékeink, 1996-ban Bihardiószeg-Székelyhídon, téma: helytörténeti és néprajzi kutatás az Érmelléken és Hegyközön, 1997-ben Biharon, téma: a partiumi magyar temető, 1998-ban Sarmaságon, téma: az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc események, személyiségek, emlékművek, 1999-ben Felsőbányán, téma: várak, kastélyok, udvarházak, 2000-ben Belényesen, téma: az Árpád-kori településeink kialakulása és története, 2001-ben Kaplonyban ugyancsak az Árpád-kori településeink kialakulása és története, 2002-ben Aradon a 20. század emlékezete, öröksége témát vitattuk meg, 2003-ban Hegyközkövesin a 20. század emlékezete, öröksége, 2004-ben Sárközújfalokon a Bocskai- és a Rákóczi-szabadságharc, 2005-ben Zombolyán a pusztuló műemlékeink és az élő népi kismesterségek, valamint a Műszaki személyiségeink témáját tárgyaltuk. 2006-ban Szilágycsephen 1956 emlékezete, II. Rákóczi Ferenc művelődéspolitikája, Partium és a Bánság pusztuló műemlékei volt a téma. 2007-ben Szatmárnémetin II. Rákóczi Ferenc Erdélyben, Pusztuló műemlékeink, Településeink arculata témák kerültek napirendre. A mostani, XIV. Konferencián, itt, Érsemjénben a reneszánsz éve, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékei, pusztuló műemlékeink, A 20. század öröksége volt a téma.

A pályázatok is hozzájárulnak, sőt serkentik a kutatómunkát, mert díjazással járnak együtt. Sikertől a fiataliságot is bevonnunk a munkába. Közülük többen azóta elvégezték az egyetem, és teljes jogú tagjai lettek az Egyesületnek.

A már említett 1992-es tervzetbe került az is, hogy

az emlékhely bizottság egy honismereti lapot indít *Partiumi lapok* címmel, valamint egy ismertető füzetet műemlékekről és emlékhelyekről, Emlékhely Kiskönyvtár címen. Akkor még úgy képzeltem el, mint az Erdélyi műemlékeink című kis füzet-sorozatot. Honismereti lapunk 1994. április 14-én indult el Partium néven, mint a Partiumi Közlöny melléklete. Időszakos lapunk évente 2-3 számban, majd utólag egy-egy szám jelent meg, négyszáz példányszámban.

Könyvkiadásunk még váratott magára. Végül 1997-ben kristályosodott ki, hogy kiskönyv-sorozatot indítunk el, *Partiumi füzetek* néven, a Partium és a Bánság helytörténetének, műemlékeinek, népszokásainak ismertetésére. A sorozat célja a helytörténeti kutatásban fellelhető hatalmas fehér foltok eltüntetése, műemlékeink megismerése és védelme. Kritériummá vált a levéltári anyagok felhasználása, valamint az „oral history“ módszerének alkalmazása. Fontos célunk, hogy e kiadványokat az érdeklődők megvásárolhassák az illető településen. (A sorozat szerkesztője Dukrét Géza, beíró Farkas Piroska, lektor Mihálka Zoltán, korrektor Mihálka Magdolna.) 1997-től napjainkig 55 kötet jelent meg a Partiumi füzetek könyvsorozatában, mellette még hét kötet, sorozaton kívül, amelyből három hasonmás kiadás. Köteteink általában 350-500 példányszámban jelennek meg, a rendelkezésünkre álló anyagi alapok függvényében. Szokássá vált, hogy az egyesület tagjai minden kötetből kapnak egy-egy tiszteletpéldányt. Ugyanakkor eljuttattuk minden jelentős könyvtárba. Az utóbbi években e kötetek felhasználása alapján szervezték meg a középiskolák helytörténeti vetélkedőit.

1997 őszén jelent meg az első füzet, 12 oldalban. A Biharban tartott III. Partiumi Honismereti Konferenciára készült, magáról Bihar községről 1998-ban és 99-ben öt-öt kötet jelent meg, 2000-ben három, 2001-ben kettő, 2002-ben pedig három kötet. Ez volt a hőskor. Nem szponzorálta senki, az eladásból bejövő pénzből nyomtattuk ki a következő köteteket.

2003-ban nyolc kötet látott napvilágot. Ettől kezdve támogatja könyvkiadásunkat – az RMDSZ Bihar Megyei Szervezete javaslatára – a Bihar Megyei Tanács. A támogatás pályázat útján

történik. Az RMDSZ azóta huszonöt kötet kiadását támogatta a sorozatban és három kötetet sorozaton kívül. Ezt külön megszeretném köszönni. Így 2004-ben négy, 2005-ben hat, 2006-ban hat, 2007-ben négy, és 2008-ban már nyolc kötet jelent meg. Jelenleg két kötet van előkészítve a két nyomdában, de előkészületben van számos más kötet.

Megjelentettünk 14 falumonográfiát, 16 műemlékekkel foglalkozó kötetet, 17 történelmi jellegű kötetet, nyolcat nagy személyiségeinkről, négyet temetőinkről, s három iskolatörténetet.

Az ötvenedik kötet: Nagyvárad ipartörténete volt, amelyet egy 12 tagú szerzői gárda írt meg. E jubileumi kötetet Budapesten mutattuk be a Magyarok Házában.

Az ifjúság bevonására minden évben egy egyhetes *honismereti tábor* szerveztünk, amelynek keretében délelőtti állagmegőrző munkálatokat végeztünk, délutánonként honismereti előadásokat tartottunk a környék földrajzáról, történelméről, népi hagyományairól, irodalmáról.

Egyesületünk 18 emléktáblát készítettett és avatott fel. Ezek mellett minden évben számos emlékülést, koszorúzási ünnepséget és könyvbemutatót szerveztünk. Felsorolni is nehéz lenne.

Fontos megvalósításunk volt a honlapunk elkészítése, amelyet immár bárki megtekinthet a világhálón, a www.pbmet.ro címen.

Sokrétű tevékenységeink elismeréseként egyesületünk és egyes tagjaink számos kitüntetést kapott. Így egyesületünk megkapta a Pro Partium-díjat, a Podmaniczky-díjat és a Kós Károly állami díjat.

Egyesületünk 2001-ben megalapította a Fényes Elek-díjat, amelyet azok kapnak, akik kimagasló eredményt értek el a helytörténeti kutatómunkában, történelmi örökségünk megóvásában, a honismereti nevelésben. Hét év alatt 24 tagtársunk érdemelte ki a díjat. 2005-től olyan személyiségeknek is odaítéltük, akik saját településükön példamutató módon végezték hagyományőrző tevékenységüket, mint Balácsi József Érsemjén polgármestere, Hasas János, a Pro Rév Egyesület elnöke, Bognár Levente Arad alpolgármestere. ■

(A PBMET XIV. Konferenciáján elhangzott előadás rövidített, szerkesztett változata.)

Restaurátor Hírek

A Szerb Konzervátorok Társasága (SZKT) és a Magyar Restaurátorok Egyesülete (MRE) együttműködési megállapodást kötött Bács várában a Bácsi Örökségvédelmi Napok alkalmából rendezett ünnepségen. A protokollt szerb részről Gordana Mitrovic, az SZKT elnökösszonya, magyar részről dr. Szentkirályi Miklós MRE elnöke írta alá.

Az aláíró felek megállapították, hogy a kulturális örökség sokszínűsége és gazdagsága az európai kultúra identitásának alapköve, olyan kultúráé, amely tiszteletben tartja a nemzeti és regionális különbözőségeket. Hangsúlyozták, hogy hasznos és műlhatatlanul szükséges az elméleti, módszertani és gyakorlati tapasztalatok cseréje a kulturális örökség védelmének minden területén. Kiemelték a szakmai továbbképzések fontosságát, egyúttal a szakma fejlesztésének érdekében megállapodtak a közös szakcsoportok létrehozásának lehetőségeiben, szakértők cseréjében és támogatják a közös munkatevételek létrehozását a nemzeti vagy nemzetközi pályázatokon, továbbá elkötelezték magukat, hogy kölcsönösen tájékoztatják egymást a konferenciák, szimpóziumok, megtagtásáról, valamint delegációkat fogadásáról és előadásokat szervezéséről. (MRE)

Régiós tanácskozás közös gondokról

A műemlékvédelem ügyeivel foglalkozó fehérvárcsurgói értekezletnek egyszerre nyújtott szakszerű élményt és hangulatos háttérrel a Csipkerózsika-álmából mind jobban magához térő Károlyi-kastély. Némi tanulságul szolgálhat a kastélyok helyreállításával lépésről-lépésre haladó beruházók-tulajdonosok számára, hogy először a munkának helyet adó tereket hozták – hozzák – helyre. Jelkép-értékű, hogy látzik: a könyvtár nem díszlet; munkahely. A polcokon rendben sorakoznak a kötetek. Az eneterőr jellegét még az sem rontja, hogy még nincs csillár, s a villanykörték is csak egy szál kábelen lógnak. Ez itt és most így természetes. Működik az étterem és a konyha, a kápolna hangversenyekre is alkalmas tartózkodóan elegáns belső tere hivalkodásmentes, ám ehhez a kastélyhoz méltó belsőépítészeti kialakítását ígéri. Itt, a kastély nemrégiben helyreállított udvari szárnya – áttételesen – még a tanácskozás alaptémájához is szolgálhatott adalékkal. A beszélgetések ugyanis az örökségvédelem helyzetét taglalták a tulajdonos, a tervező és a beruházó háromszögének erőterében.

A résztvevők *dr. Mezős Tamás* elnök jelenlétében – és aktív részvételével – előbb az egyes régiók beszámolóit hallgatták meg, amelyet vita követett. (Most csak jelezzük azokat a problémákat, amelyeket a hozzászólók felvetettek. Ezekre a következők számokban visszatérünk.)

Miskolc belső városközpontjának helyreállításával kapcsolatos gondjait a piac, illetve a városháza bővítésével összefüggésben *Kosdi Attila* foglalta össze, hozzátéve, hogy „az egész régió átpolitizált, de a szakmaiság bizonyos mértékig érvényesül”. Többen, más és más megközelítésben, de nem minden malícia nélkül tárgyalták a mostanában oly divatos „sztráépítész” szerepét. *Szatmári István* erről az építész vagy a hatóság felelőssége összefüggésében beszélt. *Pataki Emőke* Tiszadobról szólva a látogatható, a működő kastély mellett tette le a garast. *Mezős Tamás* a folyamatos egyeztetés fontosságát hangsúlyozta, kiemelve, hogy az együtt gondolkodás problémák és viták sorát előzheti meg. *Tronkáné Nagy Edit* kérdésfelvetése többek hasonló véleményével találkozott, amikor a beruházók sokszor erőszakos érdekvégyesítéséről beszélt. „A szabályozási tervben a KÖH szempontjait kell érvényesíteni” – mondta többek között *Cséfalvay Gyula*. *Figler András*, s még előtte parádés előadásával *Vöres András* konkrét példákkal vizsgálták a beruházó, illetve a tulajdonos felelősségét. Sokak számára reveláció értékű volt *dr. Buzinkay Péter* beszámolója a műtárgy-felügyeleti iroda munkájáról.

A hosszúra nyúlt délutáni vitát a Hungaria Nostra eredményeit bemutató kiállítás megnyitása, és a Musculus Vocalis Énekegyüttes kápolnában megrendezett Szent Erzsébet napi gyertyafényes hangversenye zárta le. ■ –yz–

REMPART – 2008. augusztus 17-26.

műemlékvédelmi-tábor a komáromi Monostori Erődben

A Monostori Erőd Kht., a Porta Speciosa Egyesület és a REMPART francia műemlékvédő szervezet 2008-ban már második alkalommal hirdett műemlékvédő-tábort 18-35 éves fiatal önkénteseknek.

A tábort azzal a céllal hívtuk életre, hogy nemzetközi összefogással, önkéntesek segítségével újuljanak meg a Monostori Erőd leromlott állapotú részei, s a közös munka lehetővé teszi a kulturális tapasztalatcsere és a külföldi és magyar fiatalok közötti kapcsolatépítés mellett a francia és az angol nyelv gyakorlását is.

Az érdeklődőktől azt kértük, gondolják végig s vesék papírra, hogy mi motiválja őket a részvételben, s mit várnak el a munkával és a táborral kapcsolatban. A francia résztvevők többsége már egy hazai REMPART tábor tapasztalatával érkezett, jórészt azzal a céllal, hogy a nyaralást összekössék valamilyen társadalmilag hasznos tevékenységgel. Sokuk érdeklődött a térség látványosságai iránt is. A résztvevők egy része építésztanuló- és hallgató volt. A szakszerű és tudatos csoportvezetői munkára a szabadkai Építőipari Szakközépiskola építész-tanárát kértük fel.

A tábor programja egymás és az erőd megismerésével indult. *Varga István*, a Monostori Erőd Kht. igazgatója kalauzolta körbe a fiatalokat az Erődben, megismertette velük a műemlék építésének célját és a helyiségek funkcióját. Felhívta a figyelmet a 19. század katonai építészetére jellemző stílusjegyekre, s arra, hogy milyen új szerepet kapnak Európában

ma a katonai funkciójukat veszített objektumok, így a Monostori Erőd is.

A tíz nap legfontosabb elvégzendő munkái közé tartozott az Erőd egyetlen, monarchia-korabeli lépcsőjének megtisztítása cserjéktől, mohától és egyéb növényzettől, a kazamata-folyosó hasonló letakarítása és a Nyugati Bástyától É-ra és D-re a kommunikációs folyosóról nyíló lőrések megszabadítása a törmeléktől. A negyedik munkaterületet a Kenyermúzeum folyosóján az eredeti téglapadozat helyreállítása volt, úgy, hogy a tér a jövőben alkalmassá váljon kiállítások rendezésére. (Erre a munkára már nem jutott elegendő idő, így csak egy kb. 4-5 m-s szakasz burkolását fejezték be a fiatalok.)

A tábor egyik napjára kirándulást szerveztünk Győrbe, ahol *Nagy Eszter* a Városháza műemléki referense kalauzolta körbe a résztvevőket. A Frigyes laktanya, illetve az Újváros felújítási munkálatai, a megújult zsinagóga elnyerték a francia, szlovákiai és vajdasági magyar fiatalok tetszését.

A hét során előadásokat is hallgattak a fiatalok, például *Vizi Györgyét* (Porta Speciosa Egyesület elnöke), aki az egyesület missziójáról, tevékenységéről beszélt.

A munkavégzés mellett természetesen jutott idő a pihenésre és szórakozásra is. A csoport megtekintette az EXPERIDANCE együttes Nagyidai Cigányok c. bemutatóját, esténként pedig az Erődben – a párhuzamosan szervezett tábor lakóival – interkulturális esteken vettek részt. ■

A szentesi Református Nagytemplom helyreállítása

Szentes legfontosabb épülete a főtéren, kijelölt műemléki környezetben álló, műemlék Református Nagytemplom. A templomépítés kérdésével 1806-ban kezdett foglalkozni a presbitérium, a híres lelkész, Kiss Bálint idejében, és Fischer Ágoston kecskeméti építész terveit megvalósítva 1808 és 1826 között jó arányú, új nagytemplomot építettek.

OROSZ BÁLINT

A református egyház legnagyobb templomai sorába tartozó (48,7 m x 22,8 m befoglaló méretű) épület belső terében kétszintes karzat található. A főhajó déli oldalán elhelyezkedő, késő copfstílusú szószék a templom belső terének ékessége. Az aszimmetrikus teret nagyméretű, hevederívekkel tagolt cseh-süveg boltozatsorral fedték. A nagy boltozszakaszok oldalnyomását a karzatmentes oldalon befelé fordított támpillérek veszik fel. A tetőszerkezet 10,5 m magas, négyszintes, függesztőműves, szélrácsos barokk fedélszékekkel készült. A templom keleti oldalán nagymagasságú – a régi toronytestet magába foglaló – harangtorony épült, melynek rézfedésű toronysisakja alatt körüljárót képeztek ki.

A templom méreteihez, boltozati adottságaihoz azonban nem mindenhol alkalmaztak megfelelő erősségű szerkezetet, ezért 1891-ben a déli, karzatmentes oldalon külső támpilléreket kellett építeni. Az 1890-es évek végén a nyugati oldalon a nagy-

méretű orgona miatt elbontották a második emeleti karzatot, ez a későbbiekben súlyos szerkezeti károsodásokhoz vezetett. A felújítás nélkül eltelt, hosszú évtizedek következményeképpen az esővíz nem megfelelő elvezetése miatt az 1980-as évek derekára a délkeleti faltest oly mértékben meg-süllyedt, hogy a torony mögötti boltozszakasz előbb behorpadt, aztán beszakadt.

A kilencvenes évek végén tudatosult az egyházköz-ség és a város vezetésében, hogy a felújítás nem halogatható tovább. Ezért 2000. elején a VÁTI Műemléki Iroda megbízást kapott a diagnosztikai vizsgálatok, az engedélyezési és kivitelezési tervek elkészítésére. Az egyház vezetése a templomot nem csupán, mint műemléket kívánta helyreállítani, hanem egyúttal a város szellemi, kulturális életének meghatározó intézményévé akarta emelni.

A korszerűsítés után istentiszteletek és kulturális rendezvények alkalmával a földszinten 580 fő elhelyezésére nyílik lehetőség. Az orgonakarzat alatti részen a kisgyermekes családok részére egy külön fűthető – a templom légtérétől üvegfallal leválasz-

Istentisztelet a megújult templomban

Fotó: Vidovics Ferenc

tott – helyiséget alakítottak ki, amely hétköznapokon oktatási célokat szolgál. Az I. emeleti karzaton a használaton kívüli ülőpadok bútorzatként a helyükön maradtak, idézve a templom régi, belső bútorzatának puritán egyszerűségét. A II. emeleti karzaton a torony felől alakították ki a kórus helyét, míg az É-i oldalon a szép belmagasságú és jó megvilágítású térben állandó kiállítás kapott helyet. Az elvégzetett, diagnosztikai vizsgálatok alapján alap-megerősítésre nem volt szükség. A templom felújításának legnagyobb volumenű munkarészt a fedélszék rekonstrukciója és megerősítése, a szerkezeti problémákat okozó oldalnyomás csökkentése képezte. A torony melletti, megrongálódott két-szintes karzat megerősítése vasbeton lemezek be-

építésével történt. A statikai terveket *Kisfaludy Attila* készítette.

A templom homlokzatainak újravakolása – a tönkrement vakolat eltávolítása után – szárító-felújító vakolatrendszer és javított mészhabarcs alkalmazásával történt.

A templom teljes tetőfelületére új hódfarkú, kettős cserépfedés került, ami a hitelesség mellett még emlékeztet Kiss Bálintra az egyházközség híres lelkipásztorára is, aki szentesi szolgálata idején nagy szerepet vállalt a cserépfedés elterjesztésében.

A helyreállítás anyagi hátterét a város és az egyház közös pályázatával elnyert, a városközpontok megújításához nyújtott Európai Unió támogatás biztosította. ■

Magyar sikerek a DENKMAL 2008-on

November 20. és 22. között került sor a *denkmal* 2008 kiállítás és vásárra a hagyományos helyszínen, a lipcsei új vásárvárosban. Amint azt bizonyára sokan tudják, a Leipziger Messe GmbH felkérését elfogadva Magyarország volt a kiemelt vendég (partnerország), párhuzamosan a kiemelt régióként szereplő Hessen tartománnyal.

2004 óta harmadszor kapta azt a felelősségteljes feladatot a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (ezen belül Társadalmi Kapcsolatok Igazgatósága, illetve 2008 augusztusa óta Főosztálya), hogy szervezze meg a magyar jelenlétet. Ezúttal minden korábnál sokoldalúbb és szerteágazóbb tevékenységet igényelt ez. Hiszen míg korábban 80-100 négyzetméteren voltunk jelen, most elvárták tőlünk, mint partnerországtól, hogy legalább 300 négyzetméteres standot rendezzünk be, vonzó, tartalmas és izgalmas formában (szóban, álló- és mozgóképpben, kiadványban stb.) bemutatva a műemlékvédelem és a régészet magyarországi eredményeit. Külön figyelemmel kellett lennünk az idej rendezvény fő témájára: Historismus, Gründerzeit, Jugendstil.

Az első összegzésben is örömmel állapíthatjuk meg, hogy vendégzereplésünk sikert aratott. Az Alte Kongresshalle-ban rendezett megnyitó ünnepségen (november 19-én este) közel 500 résztvevő részvett hangos ünneplésben egyrészt a zenei betéteket előadó, *Pál István* által vezetett „Szalonna és barátai” együttessel (mind az öten a Magyar Állami Népi

Együttes tagjai), másrészt az elegáns németiséggel előadott tartalmas beszédekért *Csák Ferenc* államtitkár (Oktatási és Kulturális Minisztérium) és *dr. Peisch Sándort*, a Magyar Köztársaság berlini nagykövetét. Ugyancsak rengeteg elismerést kaptunk a lipcsei Váradi Csárda által feltálat, rendkívül ízletes és jellegzetes magyar ételekért és a Magyarországról hozott kiváló borok választékáért.

Mindez jó bevezető volt a másnap nyíló vásárhoz. November 20-án reggel fél tízkor a szokásos „hivatalos bejárás” (ennek fő vendége a német szövetségi építés- és lakástügyi miniszter, illetve Csák Ferenc államtitkár volt) a magyar standon kezdődött, ahol a magas rangú vendégek átvágták a szalagot, majd körülnéztek és beszélgettek a kiállító intézmények, vállalatok képviselőivel is. Ezt követően 22-én este hatig mindig sokan voltak Magyarország bemutató területén, nézelődve, információt és eligazítást kérve. Most nincs mód arra, hogy az egész standot és az összes résztvevőt bemutassuk, ezért elsősorban örömmel jelentjük, hogy az itt kiállító Patinás Lámpa Kft. elnyerte a szakmai zsűri 10 aranyérmes elismerésének egyikét, munkájáért általában, s annak itteni bemutatásáért is. (Nem sok hiányzott egyébként ahhoz, hogy az egész magyar stand, mint kollektív megjelenés, ugyancsak aranyérmet kapjon.) Nagy sikert arattak egyebek mellett a magyarországi német nemzetiségi tájházakat és működésközpontokat bemutató csapat tagjai, valamint a Restaurátorok és Szépművészek Egyesülete keretében működő kőfaragók.

A jó előkészítő munkának köszönhetően mind az Infóforumon (*Winkler Gábor* beszélt a civilek szerepének fontosságáról a műemlékvédelemben), mind a Gründerzeit Fórumon (*Gerle János*, *Klaus Loderer*, *Fabényi Júlia* prezentációi) jelentős érdeklődés mellett nagy sikerrel szerepeltünk. Saját standunkon pedig folyamatosan működött az előadóterem, érdekes és figyelemre méltó filmeket, dvd-ket vetítettünk, illetve sok-sok tablón tártuk a szépszámu érdeklődő elé a hazai eredményekből készült válogatást.

Összefoglalva: sokirányú és hosszú időn át végzett előkészítő és szervező munka nyomán ismét sikerült Lipcsében jelentős elismerést szerezni a hazai műemlékvédelem és restaurálás ügyének. Az elismerés ezért elsősorban *Horváth Edinát* és *Kertész Margitot* (KÖH), valamint *Seifert Ibolyát* (Interpress Kiállítások Kft) illeti, de mindenkinek köszönet jár, aki hozzájárult a maga tudását, hozzáértését és lelkesedését. ■

– DP –

Wolfgang Tiefensee, miniszter Németország Közlekedési, Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium és Dr. Mezős Tamás a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elnöke

A Haydn Év elé

A Haydn Év az Esterházy-kastély kezelője, a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága számára az eddigieknél is sokkal több munkát jelent. Az évtizedek alatt elbanyagolt, illetőleg éppen csak szinten tartott, majd a szükségesnél kisebb mértékben fejlesztett és helyreállított

Esterházy-kastély igényes és régi színvonalát megközelítő helyreállítása további milliárdokat és éveket vesz igénybe.

A Kormány 2007. november 28-án kelt határozatában 1,7 Mrd. Ft-ot biztosított a kastély és a bicentenáriumi program első fejlesztési ütemére. Varga Kálmán igazgató elmondta, hogy a 2009 tavaszán kezdődő munkálatok során befejezik a belső díszudvar helyreállítását, folytatódik a díszterem, a zeneterem helyreállítása, a lépcsőház és a Sala terena, a nyári ebédlő restaurálása.

A Haydn Év 2009 programsorozata nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő, magas színvonalú, különböző művészeti ágakat felölelő rendezvényekből áll. A programok között mind a szakmai elit, mind a klasszikus zenét szerető közönség és a fiatalok is megtalálják a számukra érdekes műsorokat. A jubileumi programot a Haydn témában, illetve az adott kor tekintetében érintett, kulcsfontosságú partnerek, egyéb kulturális intézmények, szervezetek programjavaslatai alapján alakította ki a Haydn Tanácsadó Testület. A *Haydn Év 2009* eseményei megismertetik az érdeklődőkkel Haydn egész munkásságát, különös tekintettel a magyarországi, az Esterházy családnál töltött alkotói idejére, illetve a korra. A programoknak két fontos központja van: a Haydn életében kiemelkedő szerepet játszó fertői Esterházy-kastély és a régió, valamint Budapest. Eszterháza az exkluzív koncert-kuriózeumoknak ad helyet (Malcolm Bilson, Orchestra of the Age of Enlightenment, Mosalques-vonósnégyes, Tomasini-vonósnégyes), míg Budapest a széles tömegeket megszólító kulturális események helyszíne lesz: *Múzeum+Haydn*-nal a Szépművészeti Múzeumban, a *Haydn Maraton*-t a Millenárison, crossover koncerteket, „Haydn fejének” misztikus történetét a Bárka színház előadásában láthatjuk-hallhatjuk.. A Haydn Év legkiemelkedőbb rendezvénye május 31-e, Haydn halálának 200. évfordulója. Ezen a napon a világ koncerttermeiben, így Magyarország több nagyvárosában – például Sopronban, Esztergomban, Pécsen, valamint Balatonfüreden és Budapesten, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen is felcsendül Haydn *A teremtés* című oratórius műve. Az egész országot átfogó koncertsorozat ezúton kapcsolódik az osztrák kezdeményezésű nemzetközi projekthez, a *World Creation Day*-hez.

A KLASSZ Zenei Iroda ezen a napon együttműködésben a Magyar Televízióval Haydn Maraton-t tervez a Millenárison. A maraton keretében déltől éjfélig Haydn koncertek szólnak, a klasszikus zene keveredik más zenei műfajokkal, szimfonikus zenekarok, kisebb formációk, nagy egyéniségek lépnek fel, zenés gyerekprogramok szórakoztatják a legkisebbeket, és a fiatalokat. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem és a Millenáris rendezvényeit a 4-es, 6-os „Zene-villamos” köti majd össze. Az iroda ezzel a programmal minél több embert kíván elérni és megmozgítani ezen a napon a zene segítségével.

Fotó: MNG

Közös osztrák-magyar projektek

A KLASSZ Zenei Iroda márciusi megalakulása óta tárgyal az osztrák és más külföldi (például: Brühli Kastélykoncertek, Internationale Haydn-Biennale Flandern) partnerekkel a Haydn évről. A tárgyalások eredménye a számos közös program mellett az, hogy az osztrák Joseph Haydn Burgenland GmbH. és a Hungarofest Kht. KLASSZ Zenei Irodája, mint a Haydn Év osztrák és magyar jubileumi év koordinátorai, együttműködnek a másik fél programjainak népszerűsítésében.

A legfontosabb közös produkciók Haydn halálának 200. évfordulójához kapcsolódnak:

Fischer Ádám és az Osztrák-Magyar Haydn Zenekar koncertje – Az Osztrák-Magyar Haydn Zenekar Fischer Ádám vezényletével „A teremtés” című oratóriumot adja elő a kismartoni Esterházy-kastélyban május 31-én 11.00 órakor, majd ezt követően Eszterháza, ahol felcsendül majd a híres „Búcsúszimfónia” is.

World Creation Day – „A teremtés” című oratóriumot Budapesten a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen az Orfeo Zenekar és a Purcell Kórus szolgáltatta meg.

EBU közvetítések – Május 31-én az EBU (European Broadcasting Union) élőben közvetíti Eszterháza az Akademie für Alte Musik koncertjét (12.00 óra), az Orfeo Zenekar koncertjét felvétellel, az Academy of Ancient Music programját Kismartonból.

Haydn Maraton és az MTV – A Magyar Televízió is hozzájárul a közös osztrák-magyar együttműködéshez: május 31-én a Millenáris Parkban zajló Haydn Maraton közvetítése mellett a Televízió élő kapcsolással, bejátszásokkal jelentkezik Kismartonból is.

Kastélykoncertek Eszterháza 2009 – Az eisenstadti Haydn Festival július 25-én, szombaton vendégszerpelel Fertődön, ezt szeptemberben Eszterháza vendégszerpelelése követi Kismartonban. Az osztrák-magyar koncerteket a szervezők együtt hirdetik. (A fertői programokra az ÖRÖKSÉG minden hónapban visszatér!)

Marketing és Pr. – A programkooperációk mellett mindkét fél meghirdeti egymás programjait a saját kiadványaiban is. Az osztrák fél programjai olvashatóak a Hungarofest Kht. KLASSZ Zenei Iroda kiadványaiban, a magyar programok pedig az osztrák fél havonta ötszáz ezer példányban megjelenő magazinjában. ■

– n z –

A KÖH restitúciós sikere:

a bajai Türr István Múzeum újabb visszaszerzett képe

BUZINKAY PÉTER

A bajai múzeum raktárából 2002 januárjában több más festménnyel és műtárggyal együtt lopták el Kádár Béla (Budapest, 1877 – Budapest, 1956): *Akt bázakkal [Akt kutyával]* (papír, tempera, 800x500 mm, jelezve jobbra lent: Kádár Béla, leltári száma: 83.2.11) című egyedi grafikáját. A kép azon darabok közé tartozott, amit már korán, még 2002-ben a lopást követő hónapokban a többi hiányzó tétellel együtt a honlapunkon közzé tettünk.

A múzeumi képre azután egy internetes keresés során váratlanul ráakadtunk a közelmúltban. Mivel azonban az interneten egy aukciós archívumban (a Mű-Terem Galéria 2006-os árverési anyagának részeként, hárommillió Ft-os kikiáltási árral) szerepelt, csak részben bízhattunk a megkerülésében, hiszen a felbukkanása óta két év is eltelt, és nem volt biztos, hogy a kép még ugyanannál a személynél van, mint aki azt 2006-ban az árverésre bevitte. (Az árverésen ugyanis a kép nem kelt el, ezt az aukciós indexekből deríthettük ki.)

Sajnos az erről szóló és az illetékes (bajai) rendőrkapitányságnak írt levelünkről a sajtó előbb értesült, mint a kapitánysági ügyintéző, így a sajtóban megjelent hír nyomán félő volt, hogy, ha a 2006-os birtokos (orgazda?) erről értesül, a képet elrejtí,

vagy akár meg is semmisíti, nehogy bűnjel maradjon utána. Szerencsére a rendőrség – külön megkeresésünkre – felgyorsította intézkedéseit, így a képet gyorsan lefoglalhatták. A kirendelt szakértő megállapította az eredetiségét és így visszakerülhetett a bajai Türr István Múzeum gyűjteményébe. Ez már a második bajai múzeumi kép volt, amelyet a 2002-es lopás során eltűnt anyagból a KÖH tevékeny közreműködése nyomán módunkban állt visszaszerelni. (Egy ugyanekkor ellopott Istókovits-festményt ugyanis a 2006-os karácsonyi árverési évad kínálatában egy lakossági bejelentő már honlapunk segítségével azonosított, és ennek nyomán a múzeumnak és a rendőrségnek írt megkeresésünkre még 2007 elején sikerült visszaszerelni.)

A sikeres restitúciós történet ugyanakkor számos tanulsággal is bír, pl.:

- a KÖH adatellenőrzési tevékenységét e tekintetben is rendszer-szerűvé kell tenni (ebben reméljük, hogy az Egyablakos projekt során 2009 végére kialakítandó informatikai rendszer számottevő támogatást nyújt majd),
- a műkereskedők, műtárgyvásárlók számára ismételt figyelmeztetés, hogy ma már nem hunyhatunk szemet egy műtárgy ismeretlen vagy gyanús előtörténete, provenienciája felett, és a KÖH adatbázisát a vásárlás, az átvétel előtt ellenőrizni kell. ■

KÉK HÍREK

A KÖH lopott műtárgyak nyilvántartásába szeptemberben és októberben felkerült jelentős műtárgy-lopások

FUKKER VALÉRIA

Ebben az időszakban 280 darab lopott műtárgyat vettünk nyilvántartásba. A bűncselekmények során többek között az alábbi értékű műtárgyakat lopták el közgyűjteményből, illetve magántulajdonból:

A Millenáris Teátrum Piros-Fekete Galériájában augusztus 22. és szeptember 28. között megrendezett *Herskő Judit*: „Útban Antarktisz felé” című kiállításról a Ludwig Múzeum gyűjteményéből kölcsönzött *Herskő Judit* 1990-ben készített *Boszorkányüldözés* című sorozatából egy művet elloptak. Az alkotás átlátszó műanyag, ragasztó és vegyes technika (hőkezelés, karcolás) alkalmazásával készült. A műanyag lapot a megfelelő fényel kell megvilágítani, és a falon létrejövő árnyék adja a képet. A műtárgylopások között megjelenő kortárs alkotások a tárgyak műkereskedelmi felértékelődésével van összefüggésben.

Szeptember 4-én budapesti magántulajdonból a következő képzőművészeti alkotásokat lopták el: *Molnár C. Pál*: *Mezei és erdei táj lovakkal* (olaj, vászon, 45,5 x 51 cm), *Holló László*: *Női fej kerethen* (olaj, vászon, 64 x 54 cm), *Scheiber Hugó*: *Önarckép* (pasztell, papír, 600 x 400 mm) és *Tájkép fákkal* (pasztell,

papír, 480 x 470 mm), *Iványi-Grünwald Béla*: *Falusi utcarészlet* (60 x 70 cm) című alkotásait. *Scheiber Hugó* *Önarckép* című grafikája a KÖH által védetté nyilvánított műtárgy (KÖH-műtárgynyilvántartási azonosító: 4149).

Július 21-én Budapest egy XIV. kerületi magánlakásból – többek között – az alábbi értékes festményeket és szobrokat lopták el. *Székely Bertalan*: *Judit és Holofernéz* (olaj, vászon, 44 x 54 cm) és *Liezenmayer Sándor*: *Rákóczi Ferencz Rodostóban* (olaj, vászon, 40 x 70,5 cm) című festményeket. Ugyanekkor tűnt el többek között *Pauer Gyula*: *Egyedül* (bronz, öntött, 23 x 14,5 x 10,5 cm, jelzett) és *Tánc* (Európa-díj, bronz, öntött, 36 x 11 cm), *Beszédes László*: *Egyiptomi parasztasszony* (bronz, öntött, 16 x 19 x 12 cm, jelezve hátul a márvány talpazaton), *Ferenczy Béni*: *Odaliszka* (bronz, öntött, márvány talpazaton, 17 x 10 x 13 cm), *Péter Vladimír*: *Szárnyas angyal* (bronz, öntött, 11 x 7 x 8,5 cm), *Telcs Ede*: *Bobém* (A fiatal Krúdy Gyula, spiáter, 48 x 18 x 14 cm, jelezve: „Telcs”), *Ligeti Miklós*: *Anonymus* (bronz, öntött, márvány talpazaton, 12 x 12 x 9 cm, jelzés nélkül) és *Vilt Tibor*: *Terhes feleségem* (bronz, öntött, márvány talpazaton, 34 x 14 x 9 cm, jelezve jobb lábán: „Vilt”) című szobra is. ■

Műemléki-régészeti értékeink nyomában

2007 júniusában *Műemléki-régészeti értékeink* - címmel indította meg a Védési Osztály eredetileg másfél évre tervezett állandó rovatát az *Örökség* hasábjain. Az osztály szakmai-bivatali tevékenységéhez szorosan kapcsolódó ismeretterjesztő cikksorozat a jogszabályban védett lelőhelyek évek óta tartó revíziójának anyagai, valamint a nemrég műemlékké nyilvánított (vagy védelemre javasolt) műemléki értékek dokumentációi között tallózva utazta be hazánk különböző területeit. A képzeletbeli országjárás során a kirándulóhelyként könnyen megközelíthető és bejárható védett lelőhelyeken és a közelükben található, 2000 után védettségre javasolt építészeti emlékeken keresztül az egyetemes és magyar történelem és művelődéstörténet különböző korszakait, valamint az egyes korok reprezentatív helyeit, épületeit kívántuk bemutatni.

NAGY LEVENTE

A bejárt emlékeket kronológiai sorrendben a mellékelt táblázaton mutatjuk be, a táblázatban dőlt betűvel szedett folyóirat-számok részben tájékoztatásul szolgálnak, részben az eredeti cikkeik megkeresését könnyítik meg. Védett lelőhelyeink sorát az őskor két világhírű lelőhelye, a vértesszőlősi előember telephelye és a Szeleta-barlang nyitja. Sok ezer évvel később, a késő újkőkorban, valamint a korai és a középső bronzkorban virágzó sokrétegű alföldi telltelepülések maradványai több méter magas dombként maradtak az utókorra, ezek az emlékek az őskori és római kori halomsírokkal együtt nemcsak régészeti, hanem – kunhalom elnevezéssel – természetvédelmi oltalom alatt is állnak. A Vésztő, Mágori-dombon feltárt településhalom rétegsora fölé emelt, egész Közép-Európában egyedülálló őskori szabadtéri múzeum több ezer év történetét felvonultató különleges adattár.

A Dunántúlon és a Duna-Tisza közében elterjedt urnamezős kultúra, a felvidéki Kyjatice-kultúra és mindenekelőtt a Tiszántúl és Partium területein virágzó Gáva-kultúra idején, a késő bronzkorban és a kora vaskor elején (Kr. e. 11-8. sz.) a Kárpát-medence Közép-Európa jelentős gazdasági-kulturális központjának számított. A korszakra jellemző gazdasági-társadalmi fejlődés fokmérői lehetnek azok a nagy kiterjedésű, helyenként több méter magas sáncokkal körülkerített földvárak (erődített települések), amelyek közül a Dunántúlon a tihanyi, az Északi-középhegységben pedig a mátra-szentimrei Óvárat látogattuk meg. E telepek egy része a Dunántúlon a Kr. e. 7. században, a kora vaskori Hallstatt-kultúra idején érte meg virágko-

rát, ekkor épült fel a soproni Várhely magaslati településének legkorábbi sánca és a vártól délre az itt lakó társadalmi elit reprezentációs igényeit is kielégítő halomsíros temető nagy része, a titokzatos ábrázolásokkal díszített világhírű urnákat tartalmazó sírokkal. A Kr. e. 3-2. században, a késő vaskori kelták idején meginduló, de még az 1. század vége előtt megszakadó városiasodási folyamat eredményeképpen újra benépesülnek a megtelepedésre alkalmas fennsíkok. Az általunk meglátogatott földvárak közül a soproni Várhely déli védelmi rendszere és a Balatonföldvár mai központjában emelkedő sáncrészlet már a kelta korban épült.

Az őskorban többször is megkezdődő, de különböző okokból mindig megszakadó gazdasági-társadalmi fejlődés, a „magaskultúra“ kialakulása a Dunántúlon a római kori Pannonia területén következett be. A Kr. u. 2-3. században provinciászerte kőépületekből álló városok emelkedtek, a dunai határt, mint az *imperium* és *barbaricum* között húzódó, nagy költségráfordítással évszázadokig fenntartott, hamarosan világörökséggé váló demarkációs vonalat mogorva erődök védtek a 4. század végéig újra és újra megvert ellenség ellen. Római kori védett lelőhelyeink sikeres feltárás és műemléki bemutatás révén váltak megtekinthetővé a nagyközönség számára, ezért a rovatunkban meglátogatott római maradványok nemcsak védett lelőhelyek, hanem műemlékek is.

2. századi műemlékeink között nagyobb figyelmet érdemelnének a római uralom alá kényszerülő, de a hódítók által biztosított magas életszínvonalnak köszönhető gazdagságukat luxus-temetkezésekkel reprezentáló kelta arisztokrácia nemzetközi jelentőségű sírhalmait. A balácai sírkamrába temetett Tiberius-Claudius család és az inotai 2. számú ha-

Képek balról:

Boldvai ref. templom és a bencés apátság falai észak felől

Fonyód – Molnár-villa

Sopron – Károly-kilátó

Tata – angolkert, múrom

A fotókat a szerző készítette

lomba kocsiával és lovaival együtt örök nyugalomra helyezett ismeretlen lovaskatona sírhelyei az itáliai építészeti hatások és tipikusan római mellékanyag mellett mindenekelőtt a bennszülött eredetű kocsi, ló, illetve kutyatemetkezések kettőssége miatt sorolható a római kori kelta elit etnikai és kulturális identitástudatának különleges forrásai közé. A római műszaki építészet fontos emléke a 8. számú főközlekedési út töltése alatt megtekinthető, feltehetően római eredetű ösküi kőgát és a szentendrei római fürdő bemutatott részlete. A Pannonia vallási emlékei között viszonylag nagy számban fennmaradt Mithras-szentélyek közül a nemzetközi kutatásban talán legnagyobb feltűnést keltő, leletei révén több mindmáig kiderítetlen titkot őrző fertőrákosi mithraeumot mutattuk be. Nem maradhatott ki időutazásunkból a világörökséggé nyilvánított pécsi késő római-ókeresztény temető sem, ahol a már több mint kétszáz éve megtalált, de még mindig a temető legkülönlegesebb és legrejtélyesebb sírjának számító Péter-Pál sírkamrával és pompás falfestményeivel foglalkoztunk.

A római birodalom összeomlását követő népvándorlás-kor egyik legkülönlegesebb, nem kevésbé titokzatos lelőhelye a késő római eredetű, de a későbbi évszázadokban is használatba vett Keszthely-fenékpusztai erőd, Magyarország egyetlen biztosan ókeresztényként azonosítható bazilikájával. A honfoglalás és az Árpád-kor történetének megkerülhetetlen, nemcsak a hazai, hanem a román kutatásban is sok vitát kiváltó forrása Anonymus *gesta hungarorum*, különösen az általa megemlített Árpád-kori fa-földszerkezetű sáncvárak keltezésének kérdése. Az Anonymusnál is szereplő Borsodi földvárnál és a benne feltárt 10-11. századi településnél nem kevésbé rejtélyes a kútfőinkben egyáltalán nem említett mátraszentimrei Óvár középkorban szokatlan kiterjedésű Árpád-kori (?) sánca és a sánc tetején végigfutó, helyenként méteres magasságban fennmaradt kőfal.

Sorozatunk középkori régészeti lelőhelyei és műemlékei között nagy figyelmet kaptak a kolostorok, mint a magyar történelem gazdaság- és kultúrtörténeti központjai. A pomázi Holdvilág-árokban feltárt római eredetű, de a pilisszentkereszti ciszterci apátság fémműves műhelyét ellátva főként a középkorban kiaknázott kő- és magnetitbánya, valamint a feltehetően szintén középkorra keltezhető kaptárkövek esetében a régebbi elméletekben olvasható szakrális jelleg helyett inkább a hely gazdaságtörténeti jelentőségét hangsúlyoztuk. A Duna-kanyar északi partjának festői szépségű kirándulóhelye, a nagymarosi Szt. Mihály-hegy remetebárángjai mellett a Vésztő-mágori bencés apátság igényes kőfaragványai és falfestmény-töredékei, míg a boldvai kolostor ma is álló, különleges alaprajzú temploma és a vele kapcsolatba hozott Pray-kódex miatt számít Árpád-kori történelmünk becses kultúrtörténeti emlékének.

A római és középkori régészeti műemlékek leírásakor mindenképpen meg kell emlékezni azokról a műemlék-helyreállítási munkálatokról, amelyek nélkül az ásatások során előkerült maradványok fenntartása és a magyar társadalom számára történő bemutatása nem lehetett volna lehetséges. A szentendrei római fürdő maradványainak konzerválása és bemutatása *Páva Mária*, a balácai mauzóleumé *Hajnóczy Gyula* és *Mezős Tamás* tervei alapján készült. A műemléki helyreállítások Keszthely-Fenékpusztán *Erdei Ferenc*, *Hajnóczy Gyula* és *Istvánfi Gyula*, Vésztő-Mágoron szintén *Istvánfi Gyula*

munkáját dicsérik. A pécsi ókeresztény sírkamrák helyreállítása *Bachman Zoltán*, a Péter-Pál sírkamra falképeinek legutolsó (és legsikeresebb) restaurálása *Pintér Attila* nevéhez fűződik. A leglátványosabb, különleges és hiteles térélményt nyújtó műemlék-helyreállítások közé sorolható a fertőrákosi mithraeum és a boldvai bencés apátság bemutatása, mindkettő *H. Vladár Ágnes* munkája.

A középkort elhagyva rövid összefoglalásunkban 18-20. századi építészetünk reprezentatív, de ennek ellenére csak nemrég védetté nyilvánított, vagy védelemre javasolt alkotásai következnek. A 18. század végén a Felvilágosodás és a hozzá kapcsolódó természetkultusz hatására Magyarországon is elterjedt az angolkertek építésének divatja. A tatai angolkert *Kazinczy Ferenc* is megihlető növénykülönlegességeivel, műromjaival, barlangjával, egzotikus török mecsetével ideális kirándulóhely. A tihanyi bencés apátság egykori birtokán kialakított balatonfüredi fürdőtelep nagyvonalú tervekkel megálmodott angolkertjét a mai állapotok alapján már nehezen tudjuk elképzelni, sokkal jelentősebb a mindmáig eredeti építészeti kialakítását és hangulatát őrző reformkori fürdőtelep (MJT) a hozzá tartozó klasszicista, romantikus és historizáló villákkal, amely az itt nyaraló hírességeknek köszönhetően nemcsak 19. századi építészetünk, hanem kultúrtörténetünk különleges forrása is.

Az utóbbi időben egyre több figyelem irányul a „századvég“ és a „századelő“ historizáló építészeti értékeire. A Storno-család soproni műterme neoreneszánsz kazettás mennyezetével olyan európai jelentőségű belsőépítészeti együttes, amely gazdagságában és igényességében nemcsak Magyarországon egyedülálló, hanem külföldi viszonylatban is ritka. A világot alkotó négy elem, a négy világkorszak, az idő, örökkévalóság, emberi jellem és művészet részben antik, részben középkori eredetű szimbólumai a nézőt valósággal kozmikus dimenziókba repítik: az itt látható képek nemcsak id. Storno Ferenc latinos-németes műveltségének, hanem a 19. század-végi *Zeitgeist* ikonográfiai megjelenítésének is kiemelkedő példái. A sorra műemléki védelem alá kerülő épületek között országosan is kiemelkedő színfolt a fonyódi Bélatelep viszonylag eredeti állapotában fennmaradt historizáló villasora (MJT, egyetlen kakukktójjással, az 1909-ben épült szecessziós Molnár-villával), a 20. század megpróbáltatásait átvészelő keszthelyi Hullám és Balaton szállók együttese szintén a 19. század végi balatoni fürdőkultúra reprezentatív emléke. A fonyódi villák és a keszthelyi szállók képe az előttük végigfutó tóparti sétánnyal együtt hitelesen idézi fel bennünk egy száz évvel ezelőtti balatoni nyár hangulatát.

A mezővárosi klasszicizáló-eklektikus népi építészeti kiemelkedő képviselője a Vésztő, *Kossuth Lajos* u. 81. szám alatti lakóház a millenniumi ünnepek évéből, 1896-ból, míg az alig több mint 30 évvel később, állami megrendelésre felépült „Mátyás király-korabeli várkastély“, a lillafüredi Palota-szálló történeti témájú pannóival és a Trianon miatt elszakított városokat, várakat ábrázoló színes üvegablakaival már egy jobb sorsra érdemes ország egykori *grandeurjének* kifejező emblémája. Az 1930-as évekbe átugorva hegyvidéki kirándulásaink méltó célpontjai a korabeli turisztikai építészet műemléki szempontból mindmáig kevés figyelmet kapott főművei. A középkori hangulatú, bástyaszerű Zsitvay-kilátó Visegrádon a vele csaknem egyidős, de már modern stílusban felépült soproni Károly-kilátóval együtt a magyar termé-

Inota – római
balomsírok

szetjárás történetének jelentős kultúrtörténeti emléke. A modern építészet formáit megjelenítő, de belső díszítésében romantikus, magyaros motívumai révén népies hangulatot tükröző galyatetői Nagyszálló épülete és a közép-dunántúli régió építészeti örökségéhez ma már szervesen hozzátartozó veszprémi Szt. István völgyhíd kecsesen ívelő felsőpályás, merevítő gerendás, háromnyílású sziluettje szintén a második világháború előtti magyar építészet reprezentatív példái közé tartozik.

Időutazásunk végére maradt a Kádár-korszak építészetét jól jellemző, a balatonfüredi MJT részévé vált balatonfüredi Annabella-szálló épülettömbje, és egy különleges műemléki kakuktkojás, a nagy-

harsányi Szársomlyó-hegy egykori kőbányájában 1967-ben kialakított szoborpark. A magyar és nemzetközi modern szobrászat igazi „land-art“-ját megvalósító alkotótelepen létrejött művek mentesek voltak a szocialista művészetirányítási rendszer befolyásától, így a 20. század utolsó harmadának egyetemes és magyar művészetében korszakjelző alkotásoknak számítanak.

A „Műemléki-régészeti értékeink nyomában“- rovat kedvező fogadtatására való tekintettel jövőre is folytatódik: a továbbiakban kizárólag a 2002 és 2009 között jogszabályi védelemre javasolt lelőhelyek és a közelükben található műemlékek között fogunk válogatni, lehetőség szerint kronológiai sorrendben. ■

Balra:
Mitbras –
Fertőrákos

Jobbra:
Nagybársányi
szoborpark

A fotókat a
szerző készítette

A Máriazelli Europeum

Máriazellben nyílt napon mutatkozott be október 26-án a kisváros legújabb látványossága, a *Máriazelli Europeum Konferencia- és Rendezvényközpont*. A többfunkciós központ a konferenciáktól a kiállításokig minden rendezvény befogadására alkalmas és külön wellness részleggel és kávézóval egész évben várja a vendégeket.

Az Europeum kortárs építészeti stílusával és modern berendezésével lenyűgöző látványt nyújt Mariazell szívében. Az épület középpontjában öt konferencia- és rendezvényterem áll, amelyek közül a legnagyobb terem akár 600 fő befogadására is alkalmas.

Az *Európa felfedezése* című állandó kiállítás határozza meg a stájerországi összefogással létrehozott többfunkciós központ egyedi karakterét – egyúttal tükrözve 27 EU-s ország fiataljainak Európáról alkotott véleményét, elképzeléseit. Magyarországot a 26 éves tapolcai Szabados Viktor képviseli.

A rendezvényközpont építészete *Ferdinand Certov* a gráci műegyetememen végzett 1993-ban és ott hozta létre irodáját is. Terveit egy nemzetközi kiírás győzteseként, a zsűri egyhangú döntése alapján választották ki az Europeum megépítéséhez.

Kónya Anna

Házunktája történelem

Gerevich Gárda V.

Pálinkás története

ÉRI ISTVÁN

Pálinkás László (Budapest, 1910 – Firenze, 1974) munkálkodása a Műemlékek Országos Bizottságánál sajnos csak rövid ideig tartott. A háborús években ráadásul – a gyakori katonai behívások miatt – zaklatott is volt. *Dercsényi Dezső* az egyetlen, aki műemlékes kollégái közül megemlékezett róla, keveset ír, de jó tollú és sokoldalú szakemberként jellemezte. Barátságba is került vele.

Gerevich Tibor 1942 októberében – múzeumi segédőrré történő előléptetése érdekében készült felterjesztésében – ezt írja róla: „*Dr. Pálinkás László nyolcéves állami szolgálata alatt műtörténeti szak-képzettséggel, olasz, német, francia nyelvtudásával rendkívül értékes munkásságot fejtett ki. Megbízható, szorgalmas tisztviselője volt a MOB-nak...*“ A múlt idő használatát az indokolta, hogy Pálinkás, aki francia-olasz szakon végzett az egyetemen, a jellemzés elkészülte idején már fél éve magyar lektorként dolgozott a firenzei egyetemen. Pályafutása nyolc évéről pedig azért nyilatkozhatott, mert 1934-től éppen az ő tanszékén volt önkéntes, díjtalan egyetemi gyakoronok. Amikor aztán 1937-ben doktorált – disszertációja Esztergom 18. századi művészeti emlékeiről szolt – Gerevich őt is, akárcsak korábban Nagy Zoltánt – azonnal a MOB-nál történő alkalmazásra javasolta. Pálinkást 1938. január 1-vel, mint *főiskolai képesítésszerű ideiglenes munkaerőt* fel is vették. 1939 márciusában elismerték az egyetemen ingyenesen végzett munkáját, így szolgálati idejét 1934 novemberétől számították. Ennek következtében az addigi havi 85 pengős fizetése megduplázódott: 170 pengő 67 fillérré emelkedett. Feladatai elvégzésében azonban katonai szolgálatai gátolták. Felvidék, Erdély, Délvidék visszacsatolásakor – 1938-41 között – háromszor hívták be. Majd amikor Nagy Zoltán elkerült a miniszterelnökségről, 1941 elején „ideiglenesen“ Pálinkást helyezték oda.

Hivatali munkakörének ellátása mellett 1939-től ő vette át – Gerevich utódjaként – az 1926-ban megindított CORVINA című olasz-magyar folyóirat szerkesztését, továbbá 39-41 között órá hárult a Magyar-Olasz Társaság évenkénti közleményeinek megjelentetése is. Elképzelhető, mennyi ideje jutott műemlékvédelmi teendői ellátására. Ezekben az években készültek el művészettörténeti témájú publikációi is. A sajnos csekélyszámú bibliográfiájából „A Délvidék visszatért műemlékei,” 1941-ben, „A reneszánsz Magyarországon” 1942-ben az Officina kiskönyvtárában megjelent kötetek említhetők, az utóbbi olasz és svéd kiadásban is napvilágot látott. Alig ért véget Pálinkásnak a miniszterelnökségen teljesített szolgálata, amikor újabb megbízatással vonták volna el eredeti munkahelyétől. 1942 tavaszán ugyanis az Istituto Italiano di Cultura per l’Ungheria igazgatója arra kérte a VKM-et, hogy összekötői minőségben helyezzenek intézetébe egy olaszul tudó állami tisztviselőt. Ezt a kifejezetten

Pálinkásra szabott megbízatást Gerevich határozottan ellenezte. Figyelmeztette a VKM-et, hogy a MOB létszáma egyre inkább csökken. „Pálinkás Lászlónak a felmentését – írta – csak abban az esetben javasolhatom, ha a Nagyméltóságú Minisztérium megelőzőleg a MOB-tól előterjesztett más fiatal munkaerőt... az ő dotációjára terhére a MOB-nál alkalmazni méltóztatik“.

Gerevich a fent idézett észrevételeire néhány hónap elteltével frappáns válaszokat kapott. Pálinkást 1942 szeptemberétől Firenzébe helyezték, természetesen a Nemzeti Múzeum-beli státusának változatlanul hagyása mellett.

Pálinkás László még egy teljes évet sem tölthetett el Firenzében, ahol egyébként jelentős eredményeket ért el. Az Olaszországban bekövetkezett 1943 nyári változások miatt *Gentbon Istvánnal* és más magyar szakemberekkel együtt hazatért. Alig melegegdedhetett meg azonban a MOB-nál, ismét katonai szolgálatra hívták be. 1944. június 20-án leszerelték ugyan, de ősszel újra egyenruhába kellett bújni. A háború viharait sajnos nem sikerült neki épségben átvészelnie. 1945 tavaszán valahol nyugaton megszökött, majd – amerikai fogságba kerülve – egy hadikórházban egyik lábát amputálni kellett. 1946 januárjában adott magáról először életjelet. Március 7-én, mankóra kényszerülve, rokkantan is munkába állt.

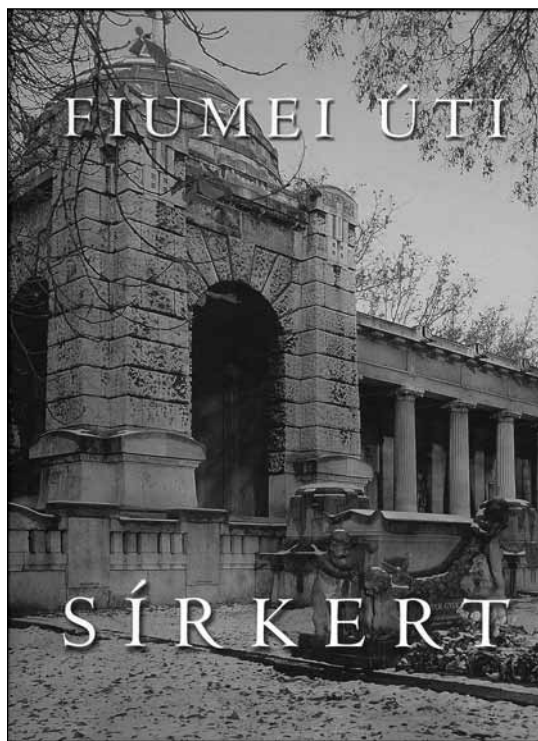
Jóllehet időközben az automatikus előléptetések következtében Pálinkás is haladt a ranglétrán, 1943-ban múzeumi gyakornok, 44-ben a X. fizetési osztályba sorolt múzeumi segédőr, 45-ben I. osztályú múzeumi segédőr, 46-ban végül múzeumi őr lett a VIII/3-as fizetési osztályban – a forint 1946. augusztusi bevezetése után 328 forintos fizetéssel. Az időközben családossá vált, ám rokkant Pálinkás anyagi helyzete nem volt rózsás. Számunkra már furcsa, de annak idején érthető lehetett Gerevich Tibor 1946. szeptemberi felterjesztése, amelyben a VKM-től külön-munkák biztosítását kérte Pálinkás számára, hogy műlábát készíthessen magának, miután a társadalombiztosító ezt nem fedezte.

A végleges megoldást természetesen nem ez a segélyezés hozta. A VKM 1947. január 1-jei hatállyal Pálinkás Lászlót megbízta a firenzei egyetem magyar intézetének vezetésével, a MOB Magyar Nemzeti Múzeumbeli státuskontingensének terhére. Gerevich Tibor több ízben megkísérelte, hogy áthelyeztesse a Külügyminisztérium állományába, de nem járt sikerrel. Pálinkás továbbra is igyekezett kapcsolatát a MOB-bal megtartani (pl. könyvbeszerzéseket bonyolított le számukra), de a kapcsolat hamar megszakadt. 1949 elején – nyilván a hazai események hatására – Pálinkás politikai menedéj jogot kért az olaszoktól. Firenzei megbízatása azonban nem szűnt meg, sőt az egyetem átvette a magyar intézet fenntartását, 1959-ben Pálinkást magántanárként habilitálták, haláláig Firenzében működött. Pálinkás László alig három zaklatott évet kitevő MOB-béli tevékenysége össze sem vethető csaknem harmincéves firenzei munkásságával. 1952-ben elnökként újraalapította a Korvin Mátyas Társaságot, ismét megindította a CORVINA című folyóiratot, műfordítóként Ady, József Attila, Radnóti verseket tolmácsolt olaszul, egy ideig a párizsi AHOGY LEHET című folyóirat munkatársa is volt. Már nem művészettörténészként, hanem *Várady Imre* bolognai, *Tóth László* nápolyi egyetemi tanárok működésével nagyjából egyidőben, emigránsként, ő is a magyar nyelv, irodalom és a magyar kultúra is hűségese munkása, terjesztője lett. Kár, hogy annyira keveset tudunk róla. ■

A Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság aktuális hírei október-november hónapban

KASZÁNÉ SZENDREI JÚLIA

2008. október 21-én nyerte el végső nyughelyét Janus Pannonius humanista költő és pécsi püspök a baranyai megyszékhely székesegyházának altemplomában. Az újratemetési szertartást megelőzően a püspöki palota dísztermében tartotta kihelyezett ünnepi ülését a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság, amelyen a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította a Bazilika altemplomában található sírokat, így Janus Pannonius sírhelyét is. Az ülésen részt vett és felszólalt a vendéglátó Mayer Mihály megyéspüspök, Szili Katalin, az Országgyűlés elnöke és Hiller István miniszter is.

2008. november 1-jén került sor a FIUMEI ÚTI SÍRKERT c. album (Fotó: Antall Péter és Gedai Csaba, Szöveg: Tóth Vilmos, A sorozat főszerkesztője: Radnainé dr. Fogarasi Katalin, Budapest, Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság, 2008.) második, javított, bővített kiadásának ünnepi könyvbemutatójára a Fiumei úti temető Kormányvárójában, mely rendezvényt megtisztelte jelenlétével özv. Antall Józsefné és Kovács Árpád az ASZ Elnöke.

A Fiumei úti sírkert már az első megjelenésekor hiánypótló volt, a legfontosabb magyar temetőről ugyanis monográfia már készült, de reprezentatív fotóalbum még nem, ez volt az első. Itt jelent meg

a Fiumei úti sírketről eddig publikált legjobb képanyag. Az első kiadás minden példánya elfogyott, és érezhető kereslet mutatkozott az újabb kiadásra. A Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság magyarországi temetőket bemutató albumsorozatának első köteteként még 2002-ben jelent meg a Fiumei Sírkert első kiadása. A most megjelent második, javított és bővített kiadás szerkezetében és tartalmában is változott, követve a sorozat további köteteit. A jeles elhunytak életét és síremlékét ismertető írások is egységes szerkezetben, új szakértő munkáját dicsérve készültek. Továbbra is válogatási szempont maradt a sírok művészeti értéke és állapota. Ennek eredményeként az előző kiadáshoz képest mintegy negyvennel több síremléket tartalmaz jelen kötet, amely közel kétszáz neves személy sírját mutatja be laza kronológia szerint, azon belül tematikus párokban. Emellett temetőterkép és számos hangulatkép is található benne, továbbá a több mint ezer védett sírhely felsorolása. Utóbbinak köszönhetően említés szintjén minden nevesebb itt nyugvó személy szerepel a kötetben.

*A konferencia elnöksége:
Szili Katalin,
Hiller István,
Boross Péter,
Radnainé dr.
Fogarasi Katalin,
Gedai István
és Bende Csaba*

November 13-án csütörtökön 930 órai kezdettel került megrendezésre immáron VII. Kegyeleti Konferencia a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum dísztermében.

Az idei konferencia témája „Együtt a sokszínűségben a kegyeleti kultúrában is“, aktualitását az Európai Bizottság 2005. október 5-én elfogadott döntése adja, amely a 2008-as évet hivatalosan is a kultúrák közötti párbeszéd európai évének nyilvánította, és mely a kultúra, az oktatás, az ifjúság, a sport és az állampolgárok tájékoztatása területén kívánt különböző programokat létrehozni.

A konferenciáról további részletes beszámolót a következő számban olvashatnak. ■

Egy, a saját környezetemben található műemlék bemutatása

STROHBACH CECÍLIA

Személyes háttértörténet – némi nosztalgiával Egy házi dolgozat témájának megjelölésében szerepelt az a kifejezés, hogy a „hallgató környezetében található...” Ezen felbátorodva választottam témául gyerekkorom kedves kis falujának haranglábját. Nemhogy gyerekként, de később, már főiskolára járó, és ilyen stúdiomot is hallgató diákként sem tudtam arról, hogy ez a kicsi, hol sárga, hol fehér kozárdi harangláb: műemlék. Ebből arra következtettem – nem is minden alap nélkül –, hogy jártunkban-keltünkben sokszor botlunk műemlékekbe; mit sem tudva azok múltjáról, értékeiről, egyszerűen elmegyünk mellettük. Gondolhatnám, mit változtat a haranglábban az a tény, hogy szerepel-e a műemléki jegyzékben vagy sem. A korábban tanultak alapján viszont egyértelműen megállapítható, hogy több szempontból is meghatározó a műemléki védelem ténye; erre később részletesen kitérek.

A harangláb minden arra-járó és ott-lakó számára a falu szimbóluma. Aki valaha is utánajárt a falu történetének az tudja, hogy nem egy valamikori templom mellől maradt meg épségben ott, hanem eredetileg is „szomszéd nélkül” épült oda. (A faluban egyébként sosem volt templom, csak római katolikus imaház a falu másik felében.)

A harangláb nemcsak formája és maga a jelenség miatt szimbólum, hanem a harangjai miatt is: az egyik nagy és mély hangú, a másik – a kisebbik – az úgynevezett lélekharang, amelyet csak különleges alkalmakkor szólaltatnak meg, vékonyabb, magasabb hangú. A nagy harang minden nap hajnalban hat órakor, délben és este nyolckor szól meg, a lélekharang azonban csak haláleset és temetés idején. Időről-időre a polgármesteri hivatal lefestettette az ablakok fa kereteit és a falakat. Ezért ilyenkor hol halványabb, hol erősebb árnyalatokkal változott a színe. Az utóbbi három-négy évben a falu bizonyos részei Európai Unió pályázat elnyerése után átalakultak, s mivel a harangláb műemléki védelem alatt áll, megbonthatatlanóságát és épségét a törvény szabályozta, ezért a kápolna, illetve templomépítési tervek magukba kellett hogy foglalják a haranglábát.

Kozárd egy alig kétszáz főt számláló barátságos nógrádi település a Cserhát hegység keleti lábánál. Északnyugat felé a Bézma, a Közép-hegy határolja, Hollókő pedig, amelyet az UNESCO a kulturális és természeti világörökség részévé nyilvánított, 12 km-re található.

Úgy is mondhatnánk, hogy Kozárd aprócska falu; egy zöld völgyben megbúvó gyöngyszem a Palóc út déli kapujában.

Az épület építészeti stílusának megjelölése, ez alapján, külső megjelenésének jellemzői, különös tekintettel a változásokra.

A római katolikus harangláb 1829 előtt épült klasszicista stílusban. A valamikori polgármesteri hivatal előtt állt, most már a Szeplőtelen Fogantatás kápolna mellett található, annak harangozó tornyaként működik.

Az emeletes harangtoronnyal, gúlisakkal jelenleg is szabadon álló épület, négyzet alaprajzú. Bejárata félköríves süllyesztett tükörben található, emeletén harangnyílások vannak. Puritán, letisztult vonalak jellemzik, színei, anyagai, elrendezése is a klasszicista stílushegyeket sugallja.

Külső jegyei a kápolna megépítésének részeként változtak, mert teljes külső és belső rekonstrukciót végeztek a haranglábban. A mellette található egykori polgármesteri hivatal kápolnává alakítására és harangláb felújítására a helyi LEADER közösség százmillió forint Európai Unió támogatást nyert pályázati úton. Ebből a pénzügyi forrásból fizették a haranglábból a két harangot kiemelését és a fa tartóelemek szakszzerűen letisztítását. A belső fa- és egyéb szerkezetű térelemeket és a tetőcserepeket kicserélték. A fából készült ablakok és ajtó helyett újat készítettek. A harangláb külső és belső falát egyaránt fehérre festették.

Kozárd új ékességévé vált a csodálatos Fakápolna az Üvegpiramissal, a Zenélő Angyal szoborral, a tőtökilátóval és a megújult haranglábbal. A kápolna szentelésére az Európai Borlovagrend is eljött Kozárdra és megtisztelte az ünneplő falut.

A falu vezetése értékelte a harangláb műemléki jelentőségét és a falu a természeti világörökségi területhez való közelségét. (Hollókő). Igénybe vettek minden olyan közösségi forrást, amelyet csak lehetett: kedvezményeket, támogatásokat, szakmai segítségnyújtást. A haranglábban a beavatkozásokhoz előzetesen engedélyt kértek az örökségvédelmi (műemléki) hatóságtól. A helyi önkormányzatot, mint tulajdonost, kötelezettségekkel ruházta föl a műemléki védelem ténye: a jókarban-tartási kötelezettség a lehető legjobb úton indult el azzal, hogy még aktívabb használatba került a harangláb a kápolna és az idelátogató érdeklődők miatt. Ily módon a második legfontosabb kötelezettségnek a „méltó” használat kötelezettségének is eleget tettek. A harangláb ajtaja harangozási időben és vasárnaponként nyitva áll az érdeklődők előtt, ezzel a műemlék megismerhető. ■

Jobbra:
Búcsújárás
Kazáron

A Herman Ottó Tudományos Közhasznú Egyesület

HAJDÚ ILDIKÓ-HERVOLY VANDA

A Herman Ottó Tudományos Közhasznú Egyesület (HOTE) 2004 nyarán alakult, többségében a Miskolci Egyetemen frissen diplomát szerzett fiatal szakemberek közös elhatározásából. Célunk az Észak-magyarországi régió tudományos, kulturális életébe való bekapcsolódás volt. Érdeklődési körünk sokféleségéből adódott, hogy alapszabályunkban több mára már megvalósult és jól működő, de számos most induló vagy még megvalósításra váró és vállalható feladatot, működési kört rögzítettünk. A történet, régész, antropológus, szociológus, pedagógus, művészettörténész társulásunk történet- és társadalomtudományi kérdéseket, és ezekhez kapcsolódó elméleti, gyakorlati problémákat próbál megoldani.

Megvalósult és már ötödik éve érdeklődésre tart számot havonta elektronikus formában megjelenő periodikánk az „Észak-magyarországi Műemléki és Kulturális Hírlevél” és a „Műemléki beszélgetések, a sokszínű örökségvédelemről” című rendezvénysorozatunk. Hírlevelünkben elsősorban régióinkhoz kapcsolódó építészeti, örökségvédelmi témájú ismertetőket, rövidebb szakmai szövegeket, könyvajánlót, linkajánlót, kulturális programokat és beszámolókat, valamint turisztikai írásokat közlünk. A Hírlevél elérhető a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal hivatalos honlapján: www.koh.hu, valamint a címlistára történő feliratkozással bárki számára ingyenesen hozzáférhető. A Műemléki beszélgetések előadásorozatát a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal észak-magyarországi irodájának aktív együttműködésével minden hónap harmadik csütörtökén, a miskolci Herman Ottó Múzeum kávézójában rendezzük meg. Különböző típusú, műemlékeket, régészeti, tárgyi, ipari, illetve természeti örökségeket mutatnak be és elemeznek tapasztalt, az adott témában kiemelkedően kompetens szakemberek. Ebben az évben a civil szervezetek és a műemlékvédelem kapcsolatával, majd városvédelemmel foglalkozunk. Novemberben *Dankó Katalin* a sárospataki vár műemléki helyreállításáról, decemberben *Drótos László* az ipari örökség turisztikai hasznosításáról tart előadást, amelyre minden kedves olvasót várunk. Ismeretterjesztő előadásainkkal szeretnénk a középiskolásokban, az egyetemistákban és az érdeklődő közönségben, a városi tevékeny civilekben a még megmaradt műemléki, kulturális és természeti értékeink megismerésének élményét, tudatos védelmét és ennek a szellemiségnek a befogadását elmélyíteni, és ezen gondolatok továbbadásának lehetőségeit megteremtteni.

Terveink között szerepel, hogy kibővítjük a most induló „Műemléki beszélgetések”-et, és együttmű-

ködvé a Kulturális Örökségvédelmi Hivatallal, kapcsolatot kerestünk, Borsod-Abaúj-Zemplén megye településeinek művelődési házaival és civil szervezeteivel hogy aztán közösen szervezzünk a helyi igények és műemlékek figyelembevételével előadásokat. Régi vágyunk, amely most megvalósulni látszik, hogy a sikeres miskolci műemlékvédelmi előadásokból olyan ismeretterjesztő tanulmánykötet szerkesszünk, amelyet akár középiskolai segédanyagként, ugyanakkor ismeretterjesztő könyvként is forgathatnak az örökségvédelem iránt érdeklődők. Szintén örömmel kezdtük el az „Egyszer volt, hol nem volt Acélváros” című terv megvalósítását az Észak-Keleti Átjáró Kulturális és Tudományos Egyesület szervezésében. A mi kutatásunk Miskolc '50-60-as évekbeli térhasználatának feldolgozására irányul. A korszak megismerését tanulmánykötet, kiállítás, múzeum-pedagógiai oktatás, és ismeretterjesztő előadások segítik majd.

Megvalósulásra váró, hosszabb távú terveink a két nagy tudományterület gyakorlati kérdéseire reagálnának. Szakirodalmi és munkaerő-piaci adatbázist kívánunk létrehozni. Újabb kapcsolatokat építve kulturális, oktatási intézményekkel és civil szervezetekkel. Ha sikerül minden részletet megoldanunk, pedagógusok számára tanfolyamot tervezünk az örökségvédelem témájában.

Vállalnánk felsőoktatási intézmények hallgatói számára régészeti, antropológiai, szociológiai terepmunkák szervezését, lebonyolítását. Lehetőséget szeretnénk biztosítani egyetemisták témáinak konferenciákon való ismertetéséhez, publikálásához. Szívesen szerkesztenénk és forgalmaznánk kiadványokat, vagy szerveznénk konferenciát, oktatónapot, tanulmányutakat, de a pályázatfigyelés és írás is szerepel profilunkban. Ha a tisztelt olvasó bármely feladattal megbízná Egyesületünket, vagy segítséget kíván nyújtani ezek megvalósításához, e-mail címünkön h.o.t.e.@freemail.hu bármikor szívesen fogadjuk levelét.

Mint minden civil szervezetnek, Egyesületünknek is több lábbon kell állnia a folyamatos működés és az említett tervek érdekében. A támogatók csatlakozását szívesen vesszük. ■

Lapzárta után – érkezett a hír, hogy a sokunk által tisztelt és szeretett *Kónya Ádám* tudós, helytörténész, a Székely Nemzeti Múzeum nyugalmazott igazgatója, a Székely Nemzeti Tanács alelnöke november 25-én reggel elhunyt.

Távozásával nemcsak a székely közművelődést érte pótolhatatlan veszteség, hanem a székelyföldi közéletet, a székelység autonómia törekvését is, amelyet hűséggel szolgált haláláig. Földi maradványait november 28-án helyezték örök nyugalomra Sepsiszentgyörgyön.

Akali, Fenyehegy

Pécsely, Öreghegy 194

Fotók: Balázsik Tamás

Pécsely, Bogoma, Hrsz. 689/2

A pécselyi és akali házakra vonatkozó cikket lásd a 9. oldalon.

Pécsely, Fecskefarok 218 Hrsz. 833

Molnár Kati Szigligeti kiállításán bemutatott "Ágaskodók" című képe

Fotó: Deák András